

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBEVEYN TUTUMU VE İÇSEL DİNİ MOTİVASYON
İLİŞKİSİ: YETİŞKİN BİREYLER ÜZERİNE
NİCEL BİR ARAŞTIRMA

ZEYNEP NUR BOYRAZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HASAN KAPLAN

İSTANBUL, 2024

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBEVEYN TUTUMU VE İÇSEL DİNİ MOTİVASYON
İLİŞKİSİ: YETİŞKİN BİREYLER ÜZERİNE
NİCEL BİR ARAŞTIRMA

ZEYNEP NUR BOYRAZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HASAN KAPLAN

İSTANBUL, 2024

TEZ ONAY SAYFASI

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, Din Bilimleri alanında yüksek lisans derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri

Unvan – Ad Soyad

Kanaati

İmza

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

Bu tezin İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Teslim Tarihi

Mühür/İmza

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Zeynep Nur Boyraz

İmza:

ÖZ

EBEVEYN TUTUMU VE İÇSEL DİNİ MOTİVASYON İLİŞKİSİ: YETİŞKİN BİREYLER ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Boyraz, Zeynep Nur

Din Bilimleri Yüksek Lisans Programı

Öğrenci Numarası: 204016008

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0000-0002-4864-381X

Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası: 10590938

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Kaplan

Nisan 2024, 94 Sayfa

Bu çalışma, çocukluk döneminde maruz kalınan ebeveyn tutumlarıyla bireylerin yetişkinlik dönemindeki dini inançlar, motivasyon ve yaşadıkları dini değişimler arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemektedir. Araştırmada 186 yetişkin örneklem alınmış ve ebeveyn tutumlarıyla söz konusu bireylerin dini yönelim, motivasyon ve dini değişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma neticesinde demokratik tutumla yetiştirilmiş bireylerin din algısının daha olumlu oldukları, içsel dini motivasyonlarının yüksek olduğu ve dini dönüşüme daha az meyil gösterdikleri görülmüştür. Buna karşılık aşırı koruyucu/istekçi ebeveyn tutumu ile yetişen bireylerin içsel dini motivasyonlarının düşük olması ile dış güdümlü dindarlık eğiliminde olmadıkları, daha seküler bir yaşama ve dini değişime yönelme eğilimlerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak, otoriter tutum ile yetişen bireylerin ise dini motivasyonlarının düşük olduğu, daha seküler bir yaşama ve dini değişime eğilimli oldukları sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dini Değişim, Dini Motivasyon, Ebeveyn Tutumları.

ABSTRACT

PARENTAL ATTITUDE AND THE RELATIONSHIP WITH INTRINSIC RELIGIOUS MOTIVATION: A QUANTITATIVE RESEARCH ON ADULT INDIVIDUALS

Boyraz, Zeynep Nur

MA in Religious Studies

Student ID: 204016008

Open Researcher and Contributor ID (ORCID): 0000-0002-4864-381X

National Thesis Center Reference Number: 10590938

Thesis Supervisor: Prof. Hasan Kaplan

April 2024, 94 Pages

This study investigates how parental attitudes experienced during childhood influence individuals' religious beliefs, motivations, and religious conversion in adulthood. In the study, 186 adults were sampled, and a survey technique was employed to examine the relationship between parental attitudes and individuals' religious orientation, motivation, and religious conversion. The research revealed that individuals raised with a democratic attitude exhibited a more positive perception of religion, higher internal religious motivation, and less inclination towards religious transformation. Conversely, those who experienced an excessively protective/indulgent parental attitude demonstrated lower internal religious motivation, a tendency away from externally motivated religiosity, and a higher propensity towards adopting a more secular lifestyle and undergoing religious changes. Finally, it was concluded that individuals raised with an authoritarian attitude exhibited lower religious motivation and were more prone to embracing a secular lifestyle and experiencing religious conversion.

Keywords: Parental Attitudes, Religious Conversion, Religious Motivation.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda yardımcı olan değerli Danışman Hocam Prof. Hasan Kaplan'a teşekkürlerimi sunarım. Literatür araştırmalarımnda yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Saliha Uysal'a teşekkür ederim. Tezimi inceleyerek gösterdikleri emek ve kıymetli geri bildirimleri için tez jürim Doç. Dr. Betül Avcı Sebetçi ve Dr. Öğr. Üyesi Saliha Uysal'a teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında beni yalnız bırakmayan aileme sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Zeynep Nur Boyraz
İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
BÖLÜM I GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Daha Önce Yapılmış İlgili Çalışmalar	3
1.4. Araştırma Soruları ve Hipotezleri	6
1.5. Araştırmanın Varsayımları	7
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar	8
BÖLÜM II TEORİK ÇERÇEVE	9
2.1. Gelişim	9
2.1.1. Gelişim Alanları ve Yaygın Gelişim Kuramları.....	10
2.1.1.1. Zihinsel Gelişim	10
2.1.1.2. Psikoseksüel Gelişim.....	12
2.1.1.3. Sosyal Gelişim.....	14
2.1.1.4. Ahlaki Gelişim	17
2.1.2. Gelişim Evreleri	19
2.1.2.1. Çocukluk Evresi	19
2.1.3. Yetişkinlik Evresi	23
2.2. Ebeveyn Tutumları	26
2.2.1. Yaygın Ebeveyn Tutumları ve Etkileri	27

2.2.1.1. Otoriter - Baskıcı Tutum	28
2.2.1.2. Aşırı Koruyucu (Kayırıcı) Tutum.....	29
2.2.1.3. Demokratik Tutum	30
2.2.2. Ebeveyn Tutumlarını Şekillendiren Faktörler	30
2.3. Dini Motivasyon ve Dini Yönelim.....	31
2.3.1. Dini Motivasyon (Dini Güdülenme)	32
2.3.2. Dini Yönelim ve Dini Yönelim Biçimleri.....	36
2.3.2.1. İçsel (Intrinsic) Dini Yönelim	37
2.3.2.2. Dışsal (Extrinsic) Dini Yönelim.....	37
2.3.2.3. Sorgulayıcı (Quest) Yönelim.....	38
2.3.2.4. Katı Kuralcı - Kesin (Fundamental) Dini Yönelim.....	38
2.4. Dini Değişim	39
2.4.1. Dini Değişime Neden Olan Faktörler.....	40
2.4.1.1. Psikolojik Faktörler	40
2.4.1.2. Sosyo-Kültürel ve Dini Faktörler	42
2.4.2. Dini Değişim Biçimleri (Yön Boyutu).....	43
2.4.2.1. Dinden Dine Dini Değişim.....	44
2.4.2.2. İçten İçe Dini Değişim	44
2.4.2.3. Dıştan İçe Dini Değişim	45
2.4.2.4. İçten Dışa Dini Değişim	46
2.4.3. Dini Değişim Süreci (Zaman Boyutu).....	46
BÖLÜM III YÖNTEM.....	48
3.1. Örneklem	48
3.2. Veri Toplama Araçları.....	49
3.2.1. Demografik Bilgi Formu	49
3.2.2. Ana Baba Tutumu Ölçeği.....	49
3.2.3. Sekülerizm Ölçeği	50

3.2.4. İnançta-Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği	50
3.2.5. Kesin İnanç veya Dünya Görüşü Ölçeği	51
3.2.6. İç Güdümlü-Dış Güdümlü Dindarlık Ölçeği (Intrinsic-Extrinsic Religiosity). 51	
BÖLÜM IV BULGULAR VE YORUMLAR.....	53
4.1. Verilerin Dağılımı	53
4.2. Demografik Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri	54
4.3. Katılımcıların Ebeveyn Tutumları, Dini Tutumları ve Dini Değişimlerinin Demografik Değişkenler Açısından Analiz Sonuçları	60
4.4. Katılımcıların Ebeveyn Tutum Düzeyleri ve Dini Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Analiz Sonuçları	68
BÖLÜM V SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
REFERANSLAR.....	76
EKLER.....	80
EK A	80
ÖZGEÇMİŞ.....	94

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları	51
Tablo 4.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları	53
Tablo 4.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri	54
Tablo 4.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Ait Bilgiler	54
Tablo 4.4. Katılımcıların Yaş Değişkenine Ait Bilgiler	55
Tablo 4.5. Sürekli Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	55
Tablo 4.6. Katılımcıların Eğitim Değişkenine Ait Bilgiler	55
Tablo 4.7. Katılımcıların Medeni Durum Değişkenine Ait Bilgiler	56
Tablo 4.8. Katılımcıların Çalışma Durum Değişkenine Ait Bilgiler	56
Tablo 4.9. Katılımcıların Anne ve Baba Eğitim Durumları Değişkenine Ait Bilgiler	57
Tablo 4.10. Katılımcıların Aile Yapısı Değişkenine Ait Bilgiler	58
Tablo 4.11. Katılımcıların Dindarlık Değişkenine Ait Bilgiler	58
Tablo 4.12. Katılımcıların Yetişkinlik Döneminde Yaşadıkları Dini Değişim Değişkenine Ait Bilgiler	59
Tablo 4.13. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Anne Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	60
Tablo 4.14. Yetişkinlik Döneminde (20 Yaş Sonrası) Yaşanan Dini Değişim Düzeylerine Göre Anne Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	61
Tablo 4.15. Medeni Duruma Göre Dini Tutum Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	63
Tablo 4.16. Katılımcıların Çalışma Durumuna Göre İç Güdümlü Dindarlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	64
Tablo 4.17. Katılımcıların Yetişkinlik Döneminde Yaşanan Dini Değişim Düzeyine Göre Dini Tutum Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	65
Tablo 4.18. Ölçek Puanları ile Yaş Arasındaki İlişki	67
Tablo 4.19. Anne Baba Tutum Ölçeği ile Dini Tutum Ölçekleri Arasındaki İlişki ...	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Erken ve Geç Yetişkinlik Dönemlerinde Gelişimsel Periyodlar	25
Şekil 2.2. Bir Dinden Diğetine Geçme	44
Şekil 2.3. İçten İçe Dini Değişim	44
Şekil 2.4. Dini Hassasiyet ve Pratiklerde Değişim	45
Şekil 2.5. Dıştan İçe Dini Değişim	45
Şekil 2.6. İçten Dışa Dini Değişim	46

SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ

H-testi	Kruskal Wallis H Testi
M	Medyan
n	Örneklem Büyüklüğü
Ort.	Ortalama
s.	Sayfa
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
U-testi	Mann Whitney U Testi
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri
\bar{X}	Veri Kümesinin Aritmetik Ortalaması
r	Spearman Korelasyon Katsayısı
SS	Kareler Toplamı
p	Anlamlılık Düzeyi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Din psikolojisi, bireylerin dini inançlarının, değerlerinin ve pratiklerinin arkasındaki psikolojik süreçleri anlamaya odaklanır. Motivasyon, bu bağlamda, bireylerin dini inançlarına dayalı olarak nasıl davrandıklarını, kararlar aldıklarını ve hedeflere ulaşma çabalarını anlamak için kritik bir faktördür. Din psikolojisinin incelediği konulardan biri olan dini motivasyon, insanın dini inanç, düşünce, duygu ve davranışlarının oluşumunda, gelişiminde ve değişiminde etkili olan faktörler arasındadır. Motivasyon, dindarlık belirtisi olarak iki ana kategoriye ayrılır: iç güdümlü (intrinsic) ve dış güdümlü (extrinsic) dindarlık. İç güdümlü dindarlıkta tam bir teslimiyetle dine bağlanma ve dini her şeyin üzerinde tutma söz konusu iken, dış güdümlü dindarlıkta dini olmayan amaçlara ulaşmada dini kullanma yönelimi ve çıkarıcılık söz konusudur (Karacoşkun vd. 2015). Din psikolojisinin incelediği diğer bir konu ise dinsel değişimdir. Dini motivasyon ile de olan dinsel değişim, dini ilgisizlik, inançsızlık ya da sıradan bir dini hayattan, dini motivasyonun üstün olduğu bir duruma doğru olabildiği gibi, geleneksel dini davranıştan daha batını bir hayata doğru da olabilmektedir (Kotoriç, 2019). Dini değişim yönüne göre dört farklı şekilde tanımlanabilir: İnanılan dini yaşam yoğunluğundaki değişimler (İçten-İçe), bir dinden başka bir dine geçme (Dinden-Dine), inançsızlıktan dine geçme (Dıştan-İçe) ve dinden tamamen ayrılma (İçten-Dışa) (Kayıklık, 2005).

Bireylerin kişisel ve sosyal gelişiminde etkili olan faktörleri anlamak amacıyla yapılan araştırmalar, çocukluk dönemindeki deneyimlerin ilerleyen yaşlardaki davranışları ve inançları nasıl şekillendirdiğini açıklamaya yönelik bir odaklanma sağlamıştır. Aile, bireyin kimliğinin biçimlendiği, dini ve ahlaki birçok değer elde edildiği birincil öneme sahip en yakın çevresidir. Bu bağlamda, özellikle çocukların ebeveynleriyle olan etkileşimleri ve maruz kaldıkları tutumlar, bireylerin yaşamları boyunca temel bir

rol oynar (Hurlock, 1978). Allah'a inanmaya ve dini kabule iten etkenlerden biri olan modelden öğrenme, bireylerin aile içerisinde edindiği dini bilgilerin ilk yoludur. Yapılan araştırmalar, dini inanç ve kanaatler üzerindeki en etkili faktörün ebeveyn olduğunu göstermektedir (Peker, 2012). Model olan bireylerin çocuklarda bıraktığı izlenim, model alınan davranış veya inancın çocuktaki algısını etkileyerek, bu etkilerin yetişkinlik döneminde de devam etmesine neden olur. Bu nedenle çocukluk yıllarında anne ve babaların çocuklarına karşı uyguladıkları tutumlar önem kazanmaktadır (Oral, 2018).

Aile, bireylerin din ile ilgili ilk tecrübelerini edindiği zemindir. Araştırmalar, dini inanç ve tutumların oluşumunda en etkili faktörün, erken çocukluk dönemindeki aile ilişkileri olduğunu hususunda birleşmektedirler (Hökelekli, 2013). Sağlıklı bir ebeveyn tutumu ve huzurlu bir aile atmosferi, çocuğun dini konulardaki algısını derinlemesine etkileyebilir ve sağlam bir dini uyanışa yol açabilir. Bununla birlikte, aile içinde yanlış ebeveyn tutumları ve iletişim problemleri ile karşılaşan çocuklar, dinle ilgili olumsuz izler taşıyabilir ve bu durum, dini algılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu olumsuz etkileşimler çocukların yetişkinlik dönemindeki dini motivasyonları ve tutumları üzerinde etkili olabilecek bir dinamik oluşmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmanın temel odak noktaları olması dolayısıyla araştırmamızda anne-baba tutumları, yetişkinlik dönemi, dini tutum ve motivasyon konuları üzerinde durulacaktır. Bunlara ek olarak dinsel değişim konusu da araştırmanın sınırlarına dahil edilecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, çocukluk döneminde maruz kalınan ebeveyn tutumları ile, özellikle dini motivasyonla ilişkili olarak, yetişkinlik dönemindeki bireylerin inanç sistemleri ve davranışları ile ilişkisini anlamayı amaçlamaktadır. Ek olarak yetişkinlik döneminde gerçekleşen dini değişimlerle bu tutumların ilişkisi araştırılacaktır.

Araştırma evreninin özellikle yetişkinlerden oluşmasının nedeni çocukluk ve ergenlik dönemi dini tutumların henüz olgunlaşma sürecinde olduklarından dolayı sık sık değişime uğramasının ve bireylerin henüz bilişsel olgunluğa kavuşmamış

olmalarındandır. Yetişkinlik dönemi ile bireyler hayatı tanımış olup inanç ve dünya görüşlerindeki fikirlerinde de aynı olgunluğa ulaşmış olurlar. Bu dönemdeki dini değişimler daha kararlı olup nihai dini yönelime ulaşmaya daha yakındır.

Ebeveynlerin tutumları, çocukların dini değerleri, davranışları ve genel dini yönelimleri üzerinde uzun vadeli etkiler bırakabilir. Bu bağlamda, çocukluk dönemi ebeveyn tutumları ile yetişkinlikteki dini motivasyon arasındaki ilişkiyi keşfetmek, bireylerin dini kimlik gelişimini daha iyi anlamak için önemli bir adım olacaktır. Bu çalışmanın bulgularının, ebeveyn tutumlarının dini motivasyon üzerindeki potansiyel etkilerini aydınlatarak, bu alandaki literatüre önemli bir katkıda bulunması beklenmektedir. Araştırma, özellikle yetişkinlik döneminde gerçekleşen dini değişimlerde, çocukluk dönemindeki ebeveyn tutumlarının rolünü anlamayı da hedefler. Bu, bireylerin dini tercihlerini şekillendiren faktörleri belirlemeye yardımcı olabilir ve dinsel değişim konusu ile ilgili araştırmalara ışık tutacak veriler sunabilir.

Araştırma, ebeveyn tutumları ile dini motivasyon arasındaki ilişkinin anlaşılmasını sağlayarak bu alanda uygulamalı iç görülerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Bu, ailelerin dinî eğitim ve rehberlik konularında daha etkili destek sunmalarına yardımcı olabilir. Bu bağlamda, sadece aile bireylerinin bireysel çabaları değil, aynı zamanda kurum ve kuruluşların da ailelere bu konuda rehberlik edecek eğitim ve seminerler düzenlemesine öncülük etmesi düşünülmektedir.

Bu araştırmayı din psikolojisi literatüründeki ebeveyn tutumu ve dini motivasyon ilişkisini inceleyen önceki çalışmalardan ayıran önemli bir özellik, ebeveyn tutumlarının yetişkinlikteki dini motivasyona olan etkisine odaklanması ve dini değişim ile olan ilişkisine değinmesidir.

1.3. Daha Önce Yapılmış İlgili Çalışmalar

Ebeveyn tutumları, bireylerin kişisel ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin her davranış ve ilgilerinin altında ebeveyn tutumu ile ilgili bir ilişki olduğu inanılmakta ve yapılan çalışmaların tamamı bunu doğrulamaktadır. Dindarlığın birçok boyutu da ebeveyn tutumları ile incelenmiş ve anlamlı sonuçlar bulunmuştur.

Dinç (2007), “Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında dini yönelim ile ergenlikte algılanan anne baba tutumları değişkenleri arasında yapılan karşılaştırma sonucunda ebeveynlerin tutarlı disiplin ve standartların belirliliği tutumlarının ergenlerin dini yönelimini olumlu anlamda etkilediğini; olumsuz ebeveyn tutumlarının da dini yönetime negatif bir etkisi olduğunu bulgulamıştır. Dinç’in çalışması ile bu tezde işlenmiş olan konu ve metot olarak oldukça benzerlik göstermektedir. Bu iki çalışmanın bulgularının karşılaştırılması ebeveyn tutumlarının ergenlik ve yetişkinlik dönemlerindeki dindarlığa etkilerinin devamlılığı veya benzerliğini anlamak adına faydalı olacaktır.

Konu ile ilgili bir başka yüksek lisans tezi olan “Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimi Etkileri” başlıklı çalışmada yapılan incelemeler sonucunda anne baba arasındaki anlaşmazlık ve tartışmaların çocuklarda büyük zararlara neden olabileceğini, dolayısı ile bunun din eğitimi de etkilediğini ifade ederek birtakım önerilerde bulunmaktadır (Araz 2007). Araz, evlilikte kültür farkının kaçınılmaz olduğunu ve bundan dolayı yaşanan sorunların önüne geçmek adına eş seçiminde bu farklılığa dikkat edilmesi, evlilik sürecinde ise saygı, sevgi ve değişime açık olunması gerektiğini ifade etmektedir. İletişimin önemine vurgu yaparak yeni evlenecek olan çiftlere iletişim eğitim seminerleri verilmesini öneriyor. Bir diğer problem ise eşlerin çocuk önünde tartışmaları. Bu durum çocuğun taraf seçme mecburiyeti uyandırarak suçlu hissetmesine neden olmaktadır. Bu duygu ile büyüyen çocuk özsaygı ve özgüven problemleri ile karşılaşır. Buna öneri olarak da tartışmaları mümkün olduğunca çocuğa yansıtılmaması gerektiğini belirtmektedir. Araştırmada kültürel farklılıklar nedeniyle anne babanın çocuk yetiştirme anlayışındaki farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Bu tutarsızlıklar çocuğa yansıdığı anda anne babaya karşı güven sorunu ortaya çıkacaktır. Bunun önüne geçmek için anne babanın ortak karar almaları ve uygulamaları gerektiği belirtilmiştir.

Kımtar (2015), “İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine” yaptığı araştırmada çocuğun yetiştiği aile içinde ilgili ve sevgi dolu ebeveynlere sahip olmanın, onun benlik, kişilik, kimlik, sosyal uyum gibi pek çok açıdan gelişimini, ruh ve beden sağlığını etkilemesinin yanı sıra dinî tutumunu, Tanrı tasavvurunu, inandığı dinden tatmin olmasını ve istikrarlı bir dindarlık oluşturmasını da etkilediğini ifade etmektedir.

Anne baba tutumlarının bireylerin din algısına etkisini inceleyen Bilecik (2017), yaptığı mülakatlar sonucunda demokratik anne baba tutumunun benimsendiği ve erken yaşlarda aile içi dini yaşantıya şahit olmuş bireylerin dine karşı olumlu bir tutum sergileyerek kendilerini dindar olarak tanımladıkları; otoriter ebeveyn tutumu ile yetişen bireylerin kendilerini dindar olarak tanımlamaktan kaçındıklarını ve dini vecibeleri yerine getirmeyi terk ettiklerini; aşırı koruyucu ebeveyn tutumuna maruz kalan bireylerin de kendilerini dindar olarak tanımlamadıkları; ilgisiz ebeveyn tutumunda olan bireylerin de aile içinde din eğitimi almadıklarını ifade ederek dindar olmadıkları sonuçlarına ulaşmıştır. Bilecik'in yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle yaptığı araştırması, yapılandırılmış görüşme tekniğiyle yapılan bu çalışmadan metot olarak farklıdır. Aynı evrenden seçilen katılımcılarla farklı metotlarla yapılan görüşmeler sonucundaki bulguların karşılaştırılması çalışmaların birbirini destekler nitelikte olması açısından önemlidir.

Diyarbakır'ın dört merkez ilçesindeki belirli ilköğretim okullarının üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde anket metodu ile yapılan "Ailenin Dini Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği" başlıklı araştırma çocukların dini bilgi alma hususunda en fazla anne ve babalarından etkilendikleri, çocuğun dini tutum ve davranışları üzerin- de anne ve babanın davranışlarının önemini gösterir niteliktedir (Özkan 2018).

Anne baba tutumlarının çocuğun dini gelişimine etkisini mülakat metodu ile inceleyen Tetik'in (2020) araştırması sonucunda, demokratik tutumlu ebeveyn tarafından yetiştirilen bireylerin ailelerinin takip ettiği din veya inanç sistemini benimseyerek devam ettirdikleri görülmüştür. Tetik, bu bağlamda ailelerin tutumlarının tamamen baskıcı veya tamamen serbest olmaması gerektiği ifade etmiştir. Bu çalışmada aynı zamanda dini değişim konusu da ele alınmış ve baskıcı tutumla yetişen bireylerin bu ortamdan kurtulduktan sonra dinde değişime yöneldiklerini bulgulamıştır. Araştırmada tutarlı ebeveyn olmanın öneminden bahsedilmiş, ilgili, tutarlı ve hoşgörüye dayalı bir disiplin olması gerektiği vurgulanmıştır.

1.4. Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Araştırmada test edilen araştırma soruları ve onları takip eden hipotezler aşağıdaki gibidir:

Araştırma sorusu 1: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyonu arasında bir ilişki var mıdır?

H1: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları otoriter ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

H0: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları otoriter ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.

H2: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları koruyucu-istekçi ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

H0: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları koruyucu-istekçi ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.

H3: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H0: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.

Araştırma sorusu 2: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dinsel değişim arasında bir ilişki var mıdır?

H4: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları otoriter ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

H0: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları otoriter ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.

H5: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları koruyucu-istekçi ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

H0: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları koruyucu-istekçi ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.

H6: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumu ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

H0: Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumu ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki yoktur.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın örneklem, yöntem ve veri analizi bakımından varsayımları aşağıdaki gibidir:

- i. Araştırmada kullanılan ölçeklerin (Anne-Baba Tutumları Ölçeği ve İçsel Dini Motivasyon Ölçeği) araştırma değişkenlerini ölçmek için geçerli ve güvenilir ölçekler olduğu varsayılmaktadır.
- ii. Katılımcıların ölçekteki maddeleri içtenlikle ve kendilerine uygun olarak cevapladıkları kabul edilmektedir.
- iii. Ebeveynlerin evlatlarına çocukluk döneminde gösterdikleri tutum ve yetişkinlerin dini motivasyonları bireylerin görüşleri ile ölçülebilir.

- iv. Araştırmanın örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- v. Araştırmada bulguları elde etmek için kullanılan veri analiz yöntemlerinin geçerli ve güvenilir yöntemler olduğu varsayılmaktadır.
- vi. Araştırmada anne baba tutumları ayrı olarak ele alınmamış ve bireylerin ifade ettikleri tutumlar genel aile tutumu olarak kabul edilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar

Araştırmanın örneklem, yöntem ve veri analizi açısından sınırlılık oluşturabilecek durumlar şunlardır:

- i. Bu araştırma 186 katılımcıdan oluşan bir örneklem grubu ile sınırlıdır. Çalışmada yeterli sayıda erkek katılımcı bulmakta zorlanılmıştır.
- ii. Araştırma, belirli bir zaman diliminde gerçekleştirildiğinden, katılımcıların zaman içinde duygu, düşünce ve tutumlarının evrilebileceği göz önüne alınarak sınırlı bir zaman çerçevesinde yapılmıştır.
- iii. Araştırma sonuçları, katılımcıların belirlenen değerlendirme araçlarına verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.
- iv. Bireyler ebeveyn tutumu ile ilgili yanıtları verirken anne ve baba arasında karar vermekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

BÖLÜM II

TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Gelişim

Gelişim, çok boyutlu bir kavram olup insanın en derin kapsamlı yönünü anlatır. İnsanın gelişimi hem fiziksel ve biyolojik hem psikolojik ve sosyolojik ilerlemesi yönünde incelenir. Bu ilerleme, büyüme ve olgunlaşmayı da gelişim kavramını kapsamına alır. Büyüme nicel artış anlamında kullanılırken, olgunlaşma kendiliğinden gerçekleşen doğal bir büyümeyi anlatır ve öğrenmenin temelinde vardır. Bu kavramları bir arada düşündüğümüzde Karacoşkun'un "Gelişme, bilimsel ve geniş anlamda, organizmada döllenmeden hayatın sonuna kadar meydana gelen ve belirli bir yöne doğru olan tedrici ve sürekli değişikliklerdir" açıklaması yerinde olacaktır (2015).

Gelişim sürecinde anne babanın rolü büyük önem taşır. İnsanın ilk sosyal çevresi olan anne baba tutumları ile gelişim sürecini destekleyeceği gibi olumsuz yönde de etkileyebilir. Bu tutumlar çok farklı şekillerde tezahür edebilir ve anne babanın kötü niyetli olması olarak yorumlanmamalıdır. Örneğin çocuğunu çok seven ve birtakım kaygıları olduğundan dolayı aşırı koruyucu bir tutum sergileyen ebeveynin kötü niyetli olmadığı fakat farkında olmadan olumsuz etkiler bıraktığı gözlenebilir. Her tutum, her bireyde farklı sonuçlara neden olmaktadır. Aynı ailede yetişmiş iki birey çok farklı karakter ve bakış açılarına sahip olabilirler ve tutumlar tamamen farklı etkiler doğurabilir. Bu örnekte sergilenen değil algılanan ebeveyn tutumunun bireyleri hangi yönde etkilediğini belirlediğini söyleyebiliriz. Bireylerin din ile ilgili ilk fikirlerini edindiği ortamın aile olması bu tutumların dine olan bakış açısını da etkilemesini zorunlu hale getirir. Yetişkin bireyler her ne kadar farklı tecrübelerle dini tercihlerde bulunsalar da çocukluk tecrübelerinin seçimlerinde bilinç dışı bir etki oluşturduğu muhakkaktır.

2.1.1. Gelişim Alanları ve Yaygın Gelişim Kuramları

İnsanın döllemeden ölümüne kadar belli alanlarda değişiklikler gözlemlenir. Bu alanlara gelişim alanları denmektedir. Bireylerin yaşamları boyunca tecrübe ettikleri gelişimler üç temel alana ayrılır: Biyolojik, bilişsel ve psikososyal (Bacanlı ve Işık 2019). Biyolojik süreçler bireylerin beyin gelişimi, vücuttaki boy ve kilo gibi gelişimler, kalıtsal özellikler, hormonal değişiklikler, motor becerilerindeki gelişme gibi doğal fiziksel gelişimini kapsar. Bilişsel süreçler bireylerin bilme, anlama, tanıma, analiz etme, sentezleme, problem çözme gibi zihinsel gelişimdeki değişiklikleri içerir. Psikososyal süreçler ise bireylerin benlik algısı, kişilik gelişimi, ahlaki gelişimi, sosyal iletişim becerileri, cinsiyet rolleri gibi diğer bireylerle etkileşimi ve duygusal tepkilerini kapsar.

Bireyler, her yaş döneminde belirgin gelişim özellikleri sergiler. İnsanın bu uzun soluklu gelişimi, incelenerek evrelerle açıklanmış farklı teoriler ortaya konmuştur. Gelişim teorilerinin oluşturulmasında bazı temel kriterlere dayanılmıştır. Teoriler genellikle bilişsel, duygusal, sosyal veya fiziksel gelişim gibi belirli gelişim alanlarına odaklanabilirler. Gelişimin oldukça karmaşık bir süreç olması nedeniyle teoriler arasında çakışan ve örtüşen unsurlar bulunması mümkündür.

2.1.1.1. Zihinsel Gelişim

Özellikle çocukluk döneminde, zihinsel gelişim sürecinde yaşanan deneyimler ve alınan etkileşimler, bireyin dini anlayışını ve tutumlarını belirlemede belirleyici bir rol oynar. Zihinsel gelişim süreci, bireyin dini algılarını ve yönelimlerini şekillendirirken, aynı zamanda bu algıların ve yönelimlerin karmaşıklığını ve derinliğini de etkiler. Zihinsel gelişim konusunda çeşitli araştırmaların yanı sıra en kapsamlı araştırmalar Piaget tarafından yapılmıştır. Piaget, insanın gelişimini zihinsel bir süreç üzerinden açıklamış ve değişik yaşlarda gözlemlenen bilişsel farklılıkları sistematik bir şekilde ortaya koymuştur. O, klasik zeka anlayışına karşı çıkarak zekanın zihnin değişme ve kendini yenileme gücü olarak tanımlamıştır (Selçuk 2015). Piaget, zihinsel gelişimi dört safhada inceleyerek Bilişsel Gelişim Kuramı'nı ortaya koymuştur.

Duyusal Motor Evresi: Birinci dönem olan Duyusal Motor Dönemi 0-2 yaş arasını kapsamaktadır ve gerçek manada mantık yürütme ile düşünme henüz oluşmamıştır. Bebek çevre ile kurduğu fiziksel yaşantıları yoluyla öğrenmektedir. Yeni doğan, emme, dokunma ve göz takibi gibi duyu ile motor faaliyetleri aracılığıyla çevresi ile iletişim kurmaktadır. Dönem içinde ilerledikçe çevresindeki farklılıkları fark eder ve dönem sonuna geldiğinde bebek, karmaşık olmayan zihinsel işlemler gerçekleştirmeye başlar (Santrock 2005).

Duyusal motor dönemindeki önemli gelişimsel özelliklerden biri nesne devamlılığıdır. Bu nesnelerin ve olayların doğrudan görülemediği, duyulamadığı veya dokunulmadığı durumlarda bile var olmaya devam ettiğini anlama özelliğidir (Santrock 1991). Beş aya kadar bebeklerde bu özellik gelişmediğinden nesnelere görüş alanlarından çıktığında bebeğin hafızasında temsil edilememektedir. Örneğin bebeğin gözü önünde battaniyenin altına saklanan bir oyuncak bebek için yok olmuştur. Nesne devamlılığı duyu motor döneminde gelişmeye devam eder ve sekizinci aya doğru bebek, bir nesnenin gözden kaybolmasının ardından nesnenin hala var olduğunu anlamaya başlar (Santrock 2005). Bu evrede bebek kaybolan nesneyi aramaya başlar. Bu dönemin önemli gelişim özelliklerinden biri de taklittir. Sosyal öğrenme açısından önemli olan taklit yeteneği bu dönemde gelişmektedir. Taklit, bir davranış modelini ya da örneğini takip ve kopyalama yeteneğidir (Selçuk 2015).

İşlem Öncesi Evresi: Bilişsel Gelişim Kuramının ikinci dönemi İşlem Öncesi Dönemdir. 2-7 yaş arasını kapsayan bu dönemde çocuk, duyu bilgi ile fiziksel eylem arasındaki bağlantının ötesine geçerek dünyayı kelimeler ve görüntüler ile anlamlandırmaya başlar (Santrock 2005). Bu evrede sembolik düşünce devreye girer. Örneğin çocuk bir taş parçasını bir bebek ya da araba gibi düşünebilir. Bu sembolleri kendileri geliştirdikleri gibi mevcut semboller de kullanabilirler (Selçuk 2015). Piaget işlem terimini mantıksal düşünme anlamında kullanmış olup çocuklarda henüz yetişkinlerde görülen mantık yerleşmediğinden bu dönemi işlem öncesi dönem olarak ele almıştır (Selçuk 2015). Bu dönemin dil çok hızlı bir şekilde gelişmektedir. Oyun kurma becerisi işlem öncesi dönemde gelişmekte ve çocuğu gerçek hayata hazırlamaktadır.

Nesne korunumu Piaget'in bu dönem içerisinde ele aldığı kavramlardandır. Selçuk, korunumu herhangi bir nesnenin şeklinin ya da uzaydaki değişik şekillerde yerleştirilmesinin etkisi altında kalmaksızın nesnenin aynı olduğunu anlayabilmek olarak tanımlamaktadır. Örneğin bir çocuğun top şeklindeki bir oyun hamurunun ince bir ip haline getirildiğinde hacminin hafiflediğinin düşünmesi nesne korunumunun gelişmediğini göstermektedir. Aynı miktarda hamur olduğu halde daha ince görünmesi onun azaldığını düşündürür. Bu işlem öncesi dönemdeki çocukların nesnelerin görüntüsünün etkisi altında kaldığını gösterir. İşlem öncesi dönemde görülen özelliklerden biri de ben merkezliktir. Çocuk kendi düşüncesi ile başka bir bireyin düşüncesi arasında ayırım yapamamaktadır. Bu durum başkalarının duygu ve düşüncelerini göz ardı edilmesine neden olur (Selçuk 2015).

Somut İşlemler Evresi: Üçüncü dönem ise 7-11 yaş arasını kapsayan Somut İşlemler dönemidir. Bu dönemde çocuklar, somut nesnelerle ilişkilendirilebilen somut operasyonları gerçekleştirebilme yeteneğine sahip olurlar. Mantıksal düşünce becerileri gelişir, analitik düşünce ve nesne korunumu konularındaki anlayışları kuvvetlenir. Bu aşamada çocuklar, karmaşık mantıksal operasyonları gerçekleştirebilirler, ancak soyut düşünce becerileri tam olarak oturmadan önce teorik konularda tam anlamıyla kavrama konusunda zorlanabilirler. Bu dönemde çocuk sıralama ve sınıflandırma işlemlerini tam olarak kazanmış olur (Santrock 2005).

Soyut İşlemler Evresi: On üç yaş ve üzerini kapsayan son dönem Soyut İşlemler dönemidir. Bu dönemde çocuğun soyut düşünme becerisi gelişmiştir. Soyut işlemler dönemindeki çocuk nesne ve olayları görmeden düşünmeye başlar, hipotezler vasıtasıyla düşünebilir, analiz, sentez ve değerlendirmeler yapabilir (Selçuk 2015). Bu dönemde genelleme, tümevarım ve tümdengelim gibi işlemler yapılabilir. Bu dönemden sonra bilişsel yapıda niteliksel bir gelişme görülmemektedir ancak deneyimlere bağlı olarak niceliksel olarak gelişmeler mümkündür (Keskinkılıç 2016).

2.1.1.2. Psikoseksüel Gelişim

Psikoseksüel gelişim, bireyin cinsel kimlik, cinsel yönelim ve cinsellikle ilişkili diğer yönlerini anlama ve kabul etme sürecini ifade ederken, bu sürecin dini yönelim üzerindeki etkisi önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Bireylerin cinsel

kimliğe sahip olma sürecin ele alan teoriler genellikle sadece psikolojik ya da biyolojik yönden tek boyutlu ele almaktadır. Kürek (2012), kimlik gelişiminin biyo-psiko-sosyal bir süreç olduğunu ve gelişimine etki eden pek çok faktör olduğunu belirterek bu sürecin sağlıklı geçirilmesinin bireyin davranışlarını ve yaşamını etkilediğini ifade etmektedir.

Freud'un Psikanalitik Kuram çerçevesinde ele aldığı psikoseksüel gelişim bu alanda bilinen en yaygın görüşlerdendir. Bu teoriye göre, bireyin cinsel ve duygusal gelişimi çocukluktan ergenliğe kadar olan dönemlerde belirli aşamalardan geçer. Bu aşamalarda birey, farklı cinsel dürtülerle başa çıkmayı öğrenir ve kişilik yapısını şekillendirir. Her evre, bireyin cinsel enerjisinin (libido) belirli bir bölgeye odaklanmasını ve bu süreçte gelişen deneyimlerin kişilik oluşumunu etkilemesini öngörür. Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı, aşağıda sırasıyla ele alınan oral, anal, fallik, gizil (latent), ve genital aşamalar olmak üzere beş evreyi içerir (Keskinlik 2016).

Oral Evre: İlk 12 ya da 18 ayı kapsayan bu dönemde bebekler için ağız bölgesi çok önemlidir. Beslenme bir haz kaynağıdır. Freud bu dönemde oral ihtiyaçları yeterince karşılanmayan bebeklerin bu döneme saplandığını düşünür. Bu dönemi tam olarak anlamlandıramayan bebekler yetişkinlikte sigara içme yeme bağımlılıkları gibi oral davranışlar ile yaşamları boyunca o ihtiyacı doyurmaya çalışacaklardır (Ewen 2010).

Anal Evre: 18 – 36 ay arasını ele almakta olan bu dönemde haz bölgesi ağızdan idrar atımı ve dışkının olduğu bölgeye kayar (Santrock 2005). Tuvalet eğitiminin sembolize edildiği bu dönemde çocuğun bedeni üzerindeki denetimi en yoğun hissettiği evredir (Ewen 2010). Bu dönemde gösterilen ebeveyn tutumları karakter oluşumunda oldukça etkilidir.

Freud bu dönemde çocuğun gördüğü tuvalet eğitimin ilerideki karakter yapısına etki ettiğini belirtmektedir. Baskıcı bir tuvalet eğitiminin uygulanması çocuğun dışkısını tutmasına ve kabız olmasına neden olur. Bu tutum ileride inatçı, bağınaz veya cimri olmasına yol açmaktadır. Bu tutum aynı zamanda çocuğun bakım verenine kızarak uygunsuz zamanda dışkısını boşaltmasına neden olmaktadır (Selçuk 2015).

Fallik Evre: 3-6 yaşları arasında ortaya çıkan bu dönemde çocuk cinsel kimliğini oluşturur ve cinsel organlarına yönelik ilgi artar (Santrock 2005). Bu dönemde, çocuklar cinsel farklılıkları fark etmeye başlar ve bu, çocuğun cinsel kimliğini oluşturmasında temel bir rol oynar.

Freud'a göre, erkek çocuklar bu dönemde “Oedipus kompleksi” denilen bir süreç yaşar. Erkek çocuklar, annelerine karşı özel bir bağ kurar ve babalarıyla rekabet içinde olduklarını hissederler. Kız çocukları da “Elektra kompleksi” denen süreci yaşar. Kız çocuğu babasına hayranlık duyar ve anneye karşı kıskançlık duyar. Bu duyguları yaşayan çocuklar aynı cinsteki ebeveyni ile özdeşim kurar ve ona benzemeye çalışır (Selçuk 2015).

Gizil Evre: Latent dönem de denen bu evre 6 yaşından ergenliğe kadarki süreci kapsar. Çocuk bu dönemde okula başlamasıyla daha çok öğrenme, keşfetme ve sosyal becerilerini geliştirmeye odaklanmıştır. Bu nedenle libido (cinsel enerji) arka planda kalır. Çocuk kendi cinsiyetinde arkadaşlıklar edinmeyi tercih eder (Bernstein 2016).

Genital Evre: 12 yaş ve üzerini kapsayan bu dönemde gizil dönemde azaldığı görülen cinsel ilginin yeniden ortaya çıktığı görülür. Bu dönemde arkadaşlık ilişkileri daha da gelişir ve karşı cinsten arkadaşlar da edinilmeye başlanır. Cinsel dürtülerin etkisi altında duygularından ürkerek ebeveynlerinden uzaklaşmak isteyebilir. Genç karşılaştığı çatışmalara çözüm arar ve yetişkin bir insan olmaya çabalar. Genital dönemdeki genç, toplumsal değerleri kabul ve ret arasında çelişkili düşüncelere sahiptir. Bu dönemi sağlıklı bir şekilde atlatamayan genç, aşırı bağımlı ya da aşırı bağımsız kişilik geliştirmeye eğilim gösterebilir (Selçuk 2015).

2.1.1.3. Sosyal Gelişim

Sağlıklı bir hayat sürdürebilmek için bireyin bulunduğu fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlaması gerekmektedir. Buna bağlı olarak sosyalleşmenin dolayısıyla sosyal gelişimin önemi büyüktür. İnsanın gelişimini bu cihetten inceleyen Erikson, Psikososyal Gelişim Kuramını geliştirmiştir. Sekiz evrede incelenen gelişim dönemleri birbirinden keskin sınırlarla ayrılmamakla birlikte her dönemin kendine

özgü özellik ve krizleri vardır. Her evrede olumlu benlik ve karşıtı bulunmaktadır. Erikson'un Psikosoyal gelişimi aşağıdaki dönemlere ayrılmıştır (Keskinkılıç 2016):

Güvene Karşı Güvensizlik - Bebeklik Aşaması: Bu dönem 0-1 yaş aralığını kapsamaktadır. Çocuk bu dönemde en güçlü ilişkiyi anne veya anne yerine geçen kişi kurmaktadır. Bu anne-çocuk ilişkide tutarlılık ve süreklilik sağlanabilirse, çocuk annenin onu hep seveceğinden ve terk etmeyeceğinden emin olursa çocukta temel güven duygusu oluşur. İhtiyaçları giderilirken fiziksel temas ve sözlü olarak sevgi gösterilerek ilgilenilmesi çocukta mutluluk ve iyimserliğin temellerini oluşturur. Bebekteki sosyal güvenin ilk belirtisi rahat bir beslenme ve uyku düzeninin oluşmasıdır.

Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphencilik – Erken Çocukluk Aşaması: 1-3 yaş aralığını kapsayan bu dönemde özerklik duygusu ön plandadır. Bu dönemde çocukta birbirine zıt istek ve eğilimler arasında bir seçim yapabilme yetisi gelişmektedir. Örneğin çocuk eşyaları yakalar sonra atar, anneye sarılır sonra onu iter, tuvaletini inatla tutar ya da öfkeyle bırakabilir. Bu davranışlara karşı sergilenen tutum çocuğun seçim yapma, irade yetisi ve utanç gelişimini etkilemektedir. Örneğin tuvalet eğitiminde ağır utandırmalar veya cezalarla karşılaşırsa çocukta utanç ve kuşkuculuk duygusunun gelişimine neden olabilir .

Girişkenliğe Karşı Suçluluk – Oyun Çocukluğu Aşaması: Bu dönem 3-6 yaş arası kapsamaktadır. Bu dönemde yakın çevre ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanır. Kendisinin ve aile bireylerinin rollerini anlamaya başlar. Çevreyi keşfetme ve hakimiyet kurma içgüdüleriyle girişim duygusunun temelleri atılmaktadır. Bu keşif esnasında çocuğun baskıcı, suçlayıcı, engelleyici bir tutumla karşılaşması rekabet, hedefte ısrarcı olma ve başarıma duygularını zedeler. Bu dönemin tehlikesi çocukta suçluluk duygusunun gelişmesidir. Bu dönemde motor becerileri hızla gelişir. Cinsel organlara yönelik ilgi oluşur.

Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu - Okul Aşaması: 6-12 yaş arası dönemi kapsar. Çocuğun bu dönemde okula başlaması ile sosyal dünyası oldukça gelişir. Anne-babanın baskın olduğu bir iletişimden arkadaş ve öğretmenin baskın olduğu bir iletişim geliştirmeye başlar. Hakimiyet duygusu yerini birlikte çalışma ve iş birliğine bırakır.

Çocuğun dünyasına artık araç gereçler girmeye başlar. Örneğin çekiçle çivi çakmak, yapıştırıcı ile yapıştırmak. Başarılarından gurur ve zevk alma duygusu gelişmiştir. Bu davranışları desteklendiğinde çalışma ve başarılı olma davranışları gelişir. Bu dönemin tehlikesi aşağılık duygusu ve yetersizliğin gelişmesidir.

Kimlik Kazanmaya Karşılık Rol Karmaşası – Ergenlik Aşaması: 12-18 yaş arasındaki bu dönem yetişkinlik ve çocukluk arasında bir geçiş dönemidir. Bireyin cinsel kimliğini tanıdığı, toplumdaki yerini ve mesleki konumunu yerine oturtmaya çalıştığı dönemdir. Bu çaba kimlik bunalımı olarak tanımlanmaktadır. Kimlik karmaşasından farklı olarak her gencin kendi kimlik duygusunu kazanabilmesi için bilinçli ya da bilinçdışı olarak geçirdiği süreçtir. Kimlik karmaşası bu bunalımın ağırlaşması ve uyumu bozulmasıdır.

Dostluk Kazanmaya Karşı Yalnız Kalma – Genç Yetişkinlik Aşaması: Bir önceki dönemde kendi kimliğini yerleştiren genç bu dönemde başka kimlikler ile birleştirmeye hazırdır. Bu yakın ilişkilerin kurulmaya başlandığı evredir. Bu evrede arkadaşlık, sevgi, fedakârlık duyguları ağır basar. Bu dönemdeki gencin hayatında evlenme ile ilgili konular önemli bir yer tutar. Kimlik bocalamasından henüz çıkamamış kişiler bu dönemde yalnızlık tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Üretkenliğe Karşı Duraklama Dönemi – Orta Yetişkinlik Aşaması: Burada kullanılan üretkenlik yaratıcılık, nesli devam ettirme ve rehberlik etme anlamındadır. Kişi önceki dönemleri sağlıklı bir şekilde atlatmışsa bu dönemde üretken, yaratıcı ve verimlidir. Çocukları yoluyla kuşak yetiştirme önemlidir. Birey ev dışında da topluma yararlı işler yaptığı ve kendisinden sonraki nesillere rehberlik ettiği sürece üretkendir. Bu evini ve işini paylaştığı kişiler ile yoğun ilişkiler içerisinde olduğundan çevresindeki bireylerin bu dönemdeki krizlerde önemli rolü vardır. Bireye topluma ve ailesine faydalı ve gerekli olduğu duygusu yaşatılmalıdır.

Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk – İleri Yetişkinlik Aşaması: 60 yaş ve sonrasını kapsayan dönemdir. Bu dönemde bilişsel ve fiziksel yetiler azalmaya başlar. Her alanda gerileme başlar. Görme ve işitme yetisi azalır. Yeni bilgiler öğrenmede zorluk yaşanır. Bu dönemde kişinin kendisi ile ruhsal hesaplaşmaları başlar. Anlamlı bir hayat geçirip geçirmediği sorgulanır. Bir önceki dönemde üretken olabilmiş

kimseler bu dönemi rahat geçirir. Fakat kimliğini bulamamış ve üretken olamamış insanlar umutsuzluğa kapılırlar. Fiziksel ve bilişsel becerilerin zayıflaması ile bu umutsuzluk ve çaresizlik duygusu derinleşir ve ölüm korkusu başlar.

2.1.1.4. Ahlaki Gelişim

Ahlaki gelişim, bireylerin doğru ile yanlış kavramasını, etik değerleri benimsemesini ve bu değerlere uygun davranışlar sergilemesini içerir. Bu süreç, çocukluktan başlayarak yaşam boyu devam eder, çevresel etkenlerden etkilenir ve toplumsal normlara uyum sağlamayı amaçlar. Ahlaki gelişim ile ilgili ilk kuram oluşturan Piaget'tir. Piaget, çocukların ahlaki gelişimini anlamak için yaptığı çalışmalarda, bilişsel gelişimle ahlaki kavrayış arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Piaget, ahlak gelişimini üç aşamada incelemiştir (Keskinkılıç 2016):

Ahlak Öncesi Aşama: Piaget'e göre, doğumdan itibaren 4-5 yaşlarına kadar olan dönemi kapsar. Benmerkezcilik eğilimleri nedeniyle, bu dönemdeki çocuklar, kendi bakış açıları dışındaki bireylerin görüşlerini dikkate almak konusunda büyük derecede zorluklar yaşarlar.

Dışa Bağımlı Aşama: Bir önceki dönemde kural tanımayan çocuk yavaş yavaş kurallar olduğunu kavrar ve 6-10 yaşlar arasındaki dışa bağlı dönemde bu kurallar değiştirilemez gerçeklere dönüşür. Çocuk kural dışı yapılmış bir davranışı sonucu ile değerlendirir. Örneğin görmediği için yanlışlıkla 10 tabak kıran bir çocuğun, öfkelenmişinden dolayı bilerek bir bardak kıran bir çocuktan daha suçlu olduğunu kabul ederler. Çünkü kırılan tabak sayısı bardak sayısından daha fazla.

Özerk Aşama: 11 yaşından itibaren özerk döneme başlayan çocuk artık ahlaki kuralların mutlak olduğunu düşünmez, bir davranışın yanlış ya da doğru olduğunu karar verirken kişisel ve çevresel faktörleri de düşünür. Kuralların anlayışmaya dayalı olduğu ve değişebileceğini bilirler.

Ahlak gelişimi kuramlarından önemli bir diğer kuram da Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramıdır. Piaget ahlaki gelişimi bir inşa süreci olarak değerlendirirken, Kohlberg evrensel ahlaki ilkelerin keşif süreci olarak görmektedir (Selçuk 2015). Kohlberg'in

araştırmaları, göreceli değerlerden ziyade ahlaki gelişimin kültürel olarak evrensel aşamalarını göstermektedir. Teorisi hem psikolojik hem de felsefi bir temele dayanmaktadır ve bulguları, sabit ahlaki kuralları öğretmek yerine ahlaki gelişimi teşvik etmeyi amaçlayan bir ahlaki eğitim felsefesi ürettiğini ileri sürmektedir. Kohlberg, felsefi bir ahlak ve ahlaki gelişim kavramının gerekli olduğunu, ahlaki gelişimin değişmez niteliksel aşamalardan geçtiğini ve düşünme ile problem çözme becerilerini teşvik ederek ahlaki gelişiminin sağlandığına inanmaktadır. Kohlberg ahlaki gelişimi aşağıdaki altı evrede incelemiştir (Rich ve DeVitis 1994):

I. Gelenek Öncesi Düzey:

Evre 1 - Cezalandırma, İtaat ve Fiziksel-Maddi Güce Yönelik Oryantasyon: Bu evrede, kurallar cezadan kaçınmak için uyulur. Çocuk, cezalardan kaçınmak için kurallara uyar. Genellikle olayların dış görünüşüne ve ortaya çıkan zararın büyüklüğüne bakarak karar verirler.

Evre 2 - Saf Çıkarıcı Yönelim: Çocuk, ödülleri elde etmek için uyum sağlar. Ödüller elde etmek için kurallara uyulur. Diğer bireylerle olan ilişkilerinde onların gereksinimlerinin de farkındadırlar; fakat yine de kendi çıkarları ön plandadır.

II. Geleneksel Düzey:

Evre 3 - Kişiler Arası Uyum: Onay kazanmak ve yakın grubun beklentilerini korumak için tasarlanmış "iyi çocuk" yönelimi. Çocuk onaylanmamayı önlemek için uyum sağlar. İnsan "iyi" olmakla onaylanır.

Evre 4 - Kanun ve Düzen Eğilimi: Bu evrede, sabit bir düzenin, sosyal veya dini, sürdürülmesi için otoriteye, kanuna ve göreve yönelik bir oryantasyon vardır. Doğru davranış, görevini yapmak ve toplumsal düzene uymaktır.

III. Gelenek Sonrası Düzey:

Evre 5 - Sosyal Sözleşme Oryantasyonu: Bu evrede, görevlerin sözleşme terimleri ve diğerlerinin haklarına saygı çerçevesinde tanımlandığı bir oryantasyon vardır.

Vurgu, demokratik bir düzen içinde eşitlik ve karşılıklı yükümlülükler üzerindedir. Bireysel değerlerin göreceli olduğu ve uzlaşmaya varmak için prosedürel kuralların kullanımının farkındalığı vardır.

Evre 6 - İlke Tabanlı Vicdan Oryantasyonu: Bu evrede, mantıklı bütünlüğe ve evrenselliğe sahip bireysel vicdan prensipleri tarafından belirlenen bir ahlak vardır. Doğruluk, genellikle Ten Emir gibi somut değil, ancak Altın Kural, kategorik kavram gibi genel ve soyut etik prensiplerle belirlenir.

2.1.2. Gelişim Evreleri

Gelişim psikolojisi, insanların yaşamları boyunca yaşadıkları değişimlerin belirli dönemlerdeki karakteristik özelliklerini inceleyen bir bilimdir (Hurlock 1968). Bilim insanları incelemeler sonucunda insan yaşamını belirli çerçeveler etrafında evrelere ayırmışlardır. Bireyler bebeklikten ölüme kadar olan yaşam süreçlerinde, fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan farklı gelişim görevleriyle karşılaşır ve bu görevleri tamamlamaları ya da tamamlayamamaları ilerideki yaşamlarını ve kişiliklerini şekillendirir (Hurlock 1968). Gelişim evrelerindeki bu ödevlerin tamamlanma süreçleri bireylerin ilerideki dini tercihlerini de direkt ve dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

Gelişim evrelerinde ebeveynlerin çocukların her aşamada karşılaştığı görevleri destekleyici ve engelleyici tutumları olabilmektedir. Bu görevlerin doğru tutumlarla desteklenmesi birbirini takip eden görevlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesini sağlar. Engelleyici tutumlar ise bireylerin ilerleyen aşamalardaki görevlerine geçmesini zorlaştırır ve bireyler yaşamda birtakım zorluklarla karşılaşabilir.

Bu çalışmada çocukluk dönemi ve yetişkinlik dönemi önem kazandığından bu iki dönem ele alınmıştır.

2.1.2.1. Çocukluk Evresi

Aile ile kurduğu ilişki açısından en önemli evrelerden biri olan çocukluk evresi, doğumdan 12 yaşa kadar olan dönemi kapsar. Direkt öğrenmenin yanında yoğun

gözlem yaptıkları bu evrede model olarak öğrenme ön plandadır. Bu evrede ebeveynin çocuğa yaklaşımı ve din ile ilişkisi çocuğun ilerleyen yaşlarındaki dini yönelimlerinde oldukça etkilidir. Bu dönemler kendi içerisinde bebeklik, erken çocukluk ve geç çocukluk olmak üzere üçe ayrılır (Selçuk 2015). Aşağıda araştırmacıların genel olarak kullandığı bu gruplandırmaların her birinin getirdiği yeni kapasite ve duygusal tecrübeler bulunmaktadır (Berk 2012):

- a. **Bebeklik evresi:** Doğumdan 2 yaşa kadarki dönemi kapsar. Bu dönem, çok çeşitli motor, algısal ve entelektüel kapasitelerin ortaya çıkmasını destekleyen beden ve beyinde köklü değişiklikler getirir. Entelektüel kapasitenin ortaya çıkmasıyla dil başlangıcı ve başkalarıyla ilk yakın bağlar başlar. Bu dönemin ikinci yılı yürümeye başladıkları ve ilk bağımsız adımlarını attıkları, özerkliğe geçişi işaret eden süreci kapsar.
- b. **Erken çocukluk evresi:** 2 yaştan 6 yaşa kadarki dönemi kapsar. Vücut daha uzun ve daha ince hale gelir, motor beceriler gelişir, çocuklar daha kontrollü ve kendi kendine yeterli hale gelir. Psikolojik gelişimin her yönünü destekleyen hayali oyunlar gelişir. Düşünce ve dil hızla gelişir, ahlak duygusu belirginleşir ve çocuklar akranlarıyla bağ kurar.
- c. **Geç çocukluk evresi:** 6 yaştan 12 yaşa kadarki süreyi kapsar. Çocuklar kendi dünyalarının dışındaki dünyayı öğrenmeye başlar ve yetişkinler olarak gerçekleştirecekleri sorumluluklara giderek daha fazla benzeyen yeni sorumlulukların üstesinden gelmeye başlarlar.

Çocukların gelişim alanları bilişsel gelişim, dil gelişimi, motor gelişimi ile sosyal ve duygusal gelişim olmak üzere dört alanda incelenmektedir (Aral ve Gursoy 2012). Çocuklar, gelişim alanları ile ilgili ilk deneyimlerini ve öğrenme yaşantılarının temelini ailede edinmektedir. Ebeveynler çocuklarını yalnızca doğrudan değil, dolaylı yollarla da eğitirler (Dereli E. ve Dereli B. 2017). Bu doğrultuda ebeveynin çocuğa karşı tek sorumluluğu barınma, temizlik, beslenme, giyinme gibi temel ihtiyaçları ile sınırlı kalmamaktadır. Sosyal öğrenme ve model alma kuramına göre yeni davranışlar başkalarını gözleme ve taklit etme yoluyla kazanılmaktadır. Kuramın kurucusu olan Bandura, “Bobo bebek deneyleri” olarak adlandırılan sosyal gözlem yoluyla yeni davranışların hızlı bir şekilde edinilmesi üzerine yaptığı çalışmalar ile bu bulguya varmıştır (Coşkun 2022). Özellikle bebeklik ve erken çocukluk döneminde sosyal

öğrenme ve model alma öğrenmenin birincil kaynağıdır. Bu bulgular ışığında, bilgileri doğru ve yanlış olarak ayırt etmeksizin sünger gibi zihnine çeken çocuğun, aile ve yakın çevresinde gördüğü davranış ve tutumlarla dört gelişim alanının temellerini oluşturduğu söylenebilir. Sosyal öğrenme ve model alma bireylerin dini yönelimlerinde etkili olan önemli dolaylı faktörlerden biridir. Çocukluğundan beri yaşadığı olumlu ya da olumsuz dini tecrübeler ve dinle ilişkilendirdiği bireylerle ilgili gözlemleri bilincinde din ile ilgili bir fikir oluşturmaktadır. Örneğin bir çocuğun mahallesinde çocuklara karşı şefkatli, onlarla oynayan, zaman zaman hediyeler veren bir cami imamı ile yaşadığı anlar olumlu bir model olarak zihninde yerleşirken; camide oynan çocuğa birinin ses yapmayın diye kızması olumsuz bir sosyal öğrenme gerçekleşmesine neden olmaktadır.

İnsanların hayatlarının değişik dönemlerine ilişkin gelişim ödevleri bulunmaktadır. (Karacoşkun vd. 2015). Gelişim ödevleri, bireyin yaşamının belirli bir döneminde ortaya çıkan ve başarı durumunda mutluluğa ve bir sonraki ödevde yönlendiren, başarısızlık durumunda ise mutsuzluğa ve toplumsal kabulü zorlaştırarak bir sonraki gelişim aşamasında zorluklar yaşanmasına neden olan görevlerdir (Dinç 2007). 0-12 yaş arası gelişim ödevleri şu şekilde sıralanmıştır (Karacoşkun vd. 2015):

i. Süt Çağı: Çocukluğun 0-2 yaş aralığındaki bebeklik evresini kapsamaktadır.

Bu çağda çocuk hızla gelişir. Başlıca gelişme ödevleri şunlardır:

- Doğduktan sonraki çevresel farklılıklara uyum,
- Emme refleksi geliştirme,
- Nefes alışverişine uyum,
- Katı gıdaya alışma,
- Uyuma ve uyanık kalmayı öğrenme,
- Belli dönemlerde dışarı çıkma alışkanlığı kazanma.

ii. Oyun Çağı: Erken çocukluk evresine denk gelmektedir. 2 yaştan 5-8 yaşına kadar olan zamanı kapsar. Buna ilk çocukluk çağı da denir. Başlıca gelişme ödevleri şu şekildedir:

- Yürüme ve konuşmayı öğrenme,
- Göz ve el koordinasyonu sağlayabilme,

- Yemek yeme ve giyinmeyi öğrenme,
- Çevresini kontrol etmede ve istediklerini yapabilmeye gerekli araçları kullanabilme,
- Doğru ve yanlış konusunda kültürel kavramları öğrenme ve vicdan duygusunu geliştirme,
- Cinslik farkları ve cinslik ahlakını öğrenme,
- Aile ile uygun ilişkiler kurabilme,
- Karşılıklı sevmeyi ve sevgiyi paylaşmayı öğrenir,
- Sevgiyi gösterme yollarını öğrenir.

iii. Okul Çağı: Geç çocukluk evresini kapsamaktadır. 5-8 yaş ile 10-12 yaşa kadar olan zamanı içine alır. Başlıca gelişim ödevleri şöyledir:

- Kurumsal kurallara uyarak yaşamayı öğrenme,
- Akran standartlarıyla yaşamayı yetişkin standartlarına tercih etme,
- Muhtelif oyunlarda beceri kazanma,
- Ev dışında başka yetişkinlerle ilişki kurabilme,
- Bedenini kabullenme,
- Kendi cinsiyle özleşebilme ve cinsiyetin uygun roller benimseme,
- Öz bakım becerilerini geliştirme,
- İnce ve kaba motor becerilerini geliştirme,
- Somuttan soyuta doğru uslamlama gücünü kazanma,
- Davranışlarının sorumluluğunu alma.
- Okuma, yazma gibi temel okul becerileri kazanma.

Erken yaşlardaki gelişim ödevlerinin gerçekleştirilmesinde ebeveyn desteği oldukça önemlidir. Bu dönemlerde sergilenen yanlış tutumlar çocuğun yaşına uygun ödevlerinin gelişimini engellemektedir. Örneğin aşırı koruyucu ve kayırcı bir tutum sergileyerek yapamaz düşüncesiyle kapak açma kapama, düğmelere basma, fermuar kapama gibi eylemleri çocuğun yerine yapmak motor becerilerinin gelişmesini engeller. Yine aşırı koruyucu bir ebeveynin sosyal ortamlarda iletişim kurmaya çalışan çocuğunun kendini ifade edemeyeceği kaygısıyla sürekli onu onaylayan ve açıklayan cümleler ile tamamlamaya çalışması çocuğun özgüvenini etkiler ve okul çağına geldiğinde ev dışında başka yetişkinlerle iletişim kurmakta zorlanır. Bu engeller bir

sonraki evrede gelecek olan ödevlerin gerçekleşmesini geciktirecek ya da engelleyecektir. Ebeveynin gelişim ödevlerini dikkate alarak beklenti oluşturması ve çocuğa sağlıklı bir tutum sergilemesi gelişim sürecini olumlu anlamda destekleyecektir.

2.1.3. Yetişkinlik Evresi

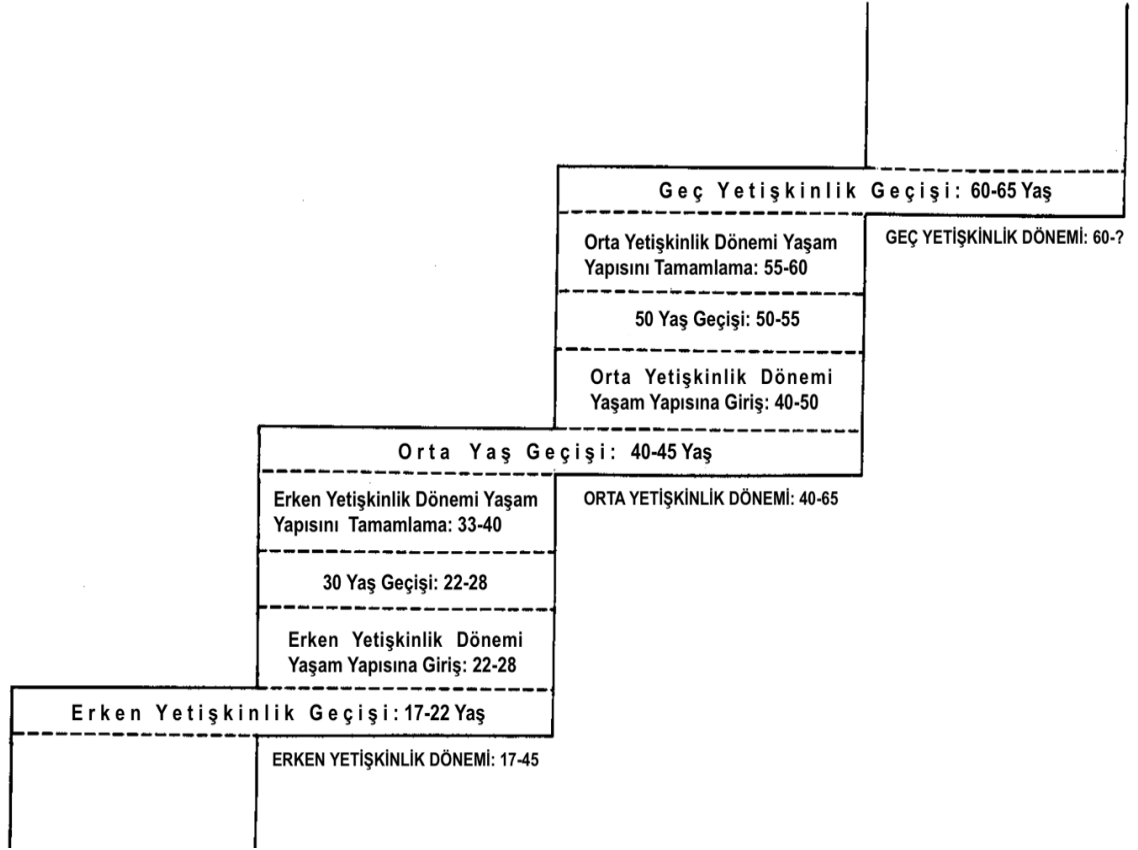
Eski Türkçede Kalil “(Erişkin)” sözüyle ele alınan yetişkin kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “olgun, gelişmiş, büyümesi sona ermiş kimse”, “beden gelişimi tamamlanmış kişi”, ve “evlenme çağına gelmiş olan kişi” olarak tanımlanmaktadır (Bacanlı ve Işık, 2019).

Yetişkin kelimesinin İngilizce karşılığı “adult” kelimesi ile ifade edilir. Adult kavramı anlam olarak “tamamen büyümüş erkek ve kadın” ve “olgun insan” olarak tanımlanmaktadır. Olgun kelimesinin TDK sözlük anlamına baktığımızda “gelişmiş, kıvam bulmuş” ve “bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, ağırbaşlı (kimse); yetkin, kâmil, pişkin” anlamlarını taşıdığını görüyoruz. Aynı zamanda gelişim psikolojide büyüme kavramı yalnızca fizyolojik büyümeleri kapsamaz. Bu doğrultuda yapılan yetişkin tanımlarında kastedilen büyüme ve olgunlaşma fiziksel ve psikolojik büyümeyi kapsamaktadır.

Yetişkinliğin evresinin sınırları konusunda farklı görüşler belirtilmiştir. Genellikle yaş en belirleyici ölçüt olarak ele alınmaktadır. Fakat yaş aralığı konusunda bir fikir birliğine varılamamıştır. 20. yy.ın başlarında yetişkinlik üç evrede incelenmiştir: genç, orta ve ileri yetişkinlik. Santrock’a (2016: 14) göre, 20 ile 30 yaş arası genç yetişkinlik, 40 ile 50 yaşlar arası orta yetişkinlik, 60 ve ölüme kadar olan süreç ileri yetişkinlik evreleri olarak adlandırılmaktadır. 2015 yılında Birleşmiş Milletlere bağlı Dünya Sağlık Örgütü, yaş standartlarını resmi olarak yeniledi ve artık bir birey 45 yaşından önce genç kabul edilmektedir. Yeni yaş sınıflandırmasına göre genç yaş 25-44, orta yaş 44-60, genç yaşlılık yaşı 60-75, yaşlılık yaşı 75-90, ileri yaşlılık yaşı ise 90 yaş üstüdür. Bu uluslararası standart, gençlik döneminde hızlı büyüme, olgunluk döneminde düzenli gelişme ve insan vücudunun ardışık yaşlanma sürecindeki gelişim fizyolojisi ve psikolojisinin nesnel düzenliliklerini dikkate almadan oluşturulmuştur (Dyussenbayev, 2017: 1). Yetişkinliği üç temel evreye ayıran çalışmaların yanında

daha detaylı şekilde gruplandıran çalışmalar da mevcuttur. Levinson'ın (1986: 7) erken ve orta yetişkinlik döneminde gelişim dönemleri şu şekildedir:

- a. *Erken Yetişkinlik Geçişi*, 17 ve 22 yaş arasında olan yetişkinlik öncesi ve erken yetişkinlik arasında gelişimsel bir köprüdür.
- b. *Erken Yetişkinlik Dönemi Yaşam Yapısına Giriş* (22-28), yetişkin yaşamının başlangıç tarzını oluşturma ve sürdürme zamanıdır.
- c. *30 Yaş Geçişi* (28-33), giriş yapısını yeniden değerlendirmek ve değiştirmek ile bir sonraki yaşam yapısının temelini oluşturmak için bir fırsattır.
- d. *Erken Yetişkinlik Dönemi Yaşam Yapısını Tamamlama* (33-40), bu dönemi tamamlamanın ve gençlik hedeflerimizi gerçekleştirmenin aracıdır.
- e. *Orta Yaş Geçişi* (40-45), hem erken yetişkinliği sona erdirmeye hem de orta yetişkinliği başlatmaya hizmet eden, dönemler arası büyük değişimlerden biridir.
- f. *Orta Yetişkinlik Dönemi Yaşam Yapısına Giriş* (45-50), yukarıdaki benzeri gibi, yeni bir çağdaki yaşamın ilk temelini oluşturuyor.
- g. *50 Yaş Geçişi* (50-55), giriş yaşam yapısını değiştirmek ve belki de iyileştirmek için bir orta çağ fırsatı sunuyor.
- h. *Orta Yetişkinlik Dönemi Yaşam Yapısını Tamamlama* (55-60), bu dönemi sonlandırdığımız çerçevedir.
- i. *Geç Yetişkinlik Geçişi* (60-65), orta ve geç yetişkinlik arasında, iki dönemi ayıran ve birbirine bağlayan bir sınır dönemidir.

Şekil 2.1. Erken ve Geç Yetişkinlik Dönemlerinde Gelişimsel Periyodlar

Kaynak: Levinson (1986)

Şekil 2.1’de Levinson yalnızca erken ve orta yetişkinlik çağlarını ele almış, yetişkinlik öncesi ve geç yetişkinlik çağlarını dahil etmemiştir. Geç yetişkinlik dönemi sonrasında hayatın son bulmasına kadar ilerleyen bir süreç olması ve bu yaşın belirsiz olması dolayısı ile soru işareti konulmuştur.

Baymur’a göre ergenlik sonrası gelişim evreleri ve gelişim ödevleri aşağıdaki gibidir:

i. Genç Yetişkinlik Çağı: 18 ile 35 yaş arasını kapsayan bu dönemin gelişim ödevleri şunlardır:

- Sosyal sorumluluklarını alma,
- Eş seçme, evlilik hayatı sürdürme,
- Ebeveyn olma, çocuk yetiştirme,
- Ev idare etme, geçim sağlama,
- Kendisine uygun sosyal gruba dahil olma.

ii. Orta yaşlılık Çağı: 35 ile 55 yaş aralığına denk gelmektedir ve başlıca gelişim ödevleri şu şekildedir:

- Fizyolojik değişikliklere uyum gösterme,
- Boş vakitler için meşgale edinme,
- Yaşlanan ebeveyne uyum sağlama,
- Ekonomik yaşantısını düzenleme ve devam ettirme,
- Çocuklarına rehberlik edebilme,
- Yaşına özgü sosyal ve ulusal sorumlulukları yerine getirme.

iii. Yaşlılık Çağı: 55-60 yaşlarında başlayarak hayatlarının sonuna kadar kapsayan dönem olan ihtiyarlık döneminin gelişim ödevleri aşağıdaki gibidir:

- Yaşına özgü sosyal ve ulusal görevlerini yerine getirme,
- Eş vefatı durumunda uyum sağlama,
- Kendi durumuna göre fiziksel yaşam koşulları oluşturma,
- Güçten düşme ve çabuk bozulan sağlık durumuna uyum gösterebilme,
- Emekliliğe ve azalan gelir durumuna uyum sağlamadır.

2.2. Ebeveyn Tutumları

Aile, bireylerin bir araya gelerek duygusal bağlar kurduğu, sosyal birimleri içinde barındıran temel bir kurumdur. Bu birim, bireylerin ilk sosyal deneyimlerini yaşadığı, değerlerin ve normların aktarıldığı, güvenli bir ortam sunan bir yuvadır. Ailedeki dinamiklerin önemli bir bileşeni de ebeveyn tutumlarıdır. Ebeveyn tutumları, aile içindeki ilişkileri, çocukların gelişimini ve genel aile atmosferini belirleyen kilit unsurlardan biridir.

Oxford İngilizce sözlüğüne göre ebeveyn, bir çocuğun biyolojik anne veya babasından biri; baba veya annedir. Aynı zamanda geniş anlamıyla kullanılarak, bir kadın veya erkeğin örneğin üvey anne veya evlat edinen baba gibi bir çocuğa karşı ebeveyn sorumluluklarını üstlendiği durumları da kapsar (Anonim 2023).

Ebeveynlik yalnızca biyolojik bir rolü değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve eğitimsel bir sorumluluğu da içerir. Ebeveynler, çocuklarını büyütürken onlara değerler, normlar ve hayata dair beceriler kazandırmakla yükümlüdür.

2.2.1. Yaygın Ebeveyn Tutumları ve Etkileri

İnsanın hayata gözünü açtığı ilk ortamı ailedir. Belli bir yaşa kadar çocuk her anlamda anne babaya bağımlı olarak yaşar. Bakım ve güvenliğinin sağlanması konusunda bağımlı olmasından dolayı çocuk, anne babanın yönetim ve denetimi altında büyür ve gelişir. Dolayısıyla anne babanın ilgisi ve bilgisi ölçüsünde gelişimini sürdürür. Bu durumun farkında olan bireyler, belirli idealler ve hedefler ile çocuklarını yetiştirmek eğilimindedirler. Ebeveynler; maruz kaldıkları tutum, gözlemledikleri ya da araştırdıkları metotlar, profesyonel destek veya içlerinden gelen yöntemler doğrultusunda bu ideal ve hedefleri gerçekleştirmek için stratejiler geliştirirler. Bu stratejileri araştıran psikologlar belirli tutumlar çerçevesinde geliştiğini incelemiştir (Baumrind, 1966; Bowlby & Ainsworth, 1978; Piaget, 1932; Vygotsky, 1978).

Yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkan yaygın ebeveyn tutumları aşağıdaki gibidir (Çetinkaya, 2020: 71):

- I. Otoriter - Baskıcı Tutum
- II. Aşırı Koruyucu (Kayırıcı) Tutum
- III. Demokratik Tutum
- IV. Aşırı Hoşgörülü ve Gevşek Tutum
- V. Dengesiz ve Kararsız (Tutarsız) Tutum
- VI. İlgisiz ve Kayıtsız Tutum
- VII. Reddedici Tutum
- VIII. Mükemmeliyetçi Tutum

Yaygın ebeveyn tutumlarının bireylerin dini yönelim ve dini değişim üzerindeki etkilerine dair literatür, aile dinamiklerinin bireylerin dini deneyimleri üzerinde önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Otoriter ebeveyn tutumlarına maruz kalan bireylerin genellikle daha katı ve dogmatik dini görüşlere sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum, çocukluk dönemindeki otoriter ebeveyn etkileşimlerinin, bireyin

yetişkinlik dönemindeki dini motivasyonları üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan, koruyucu-istekçi ebeveyn tutumlarına maruz kalan bireylerde daha esnek bir dini tutumun ortaya çıkma olasılığı gözlemlenmiştir. Bu durum, çocukluk dönemindeki destekleyici ebeveyn tutumlarının, bireyin yetişkinlik döneminde dini değişim yaşama eğiliminde olabileceğini işaret etmektedir. Bu bağlamda, ebeveyn tutumlarının bireylerin dini yönelimleri ve yaşadıkları dini değişimler üzerindeki etkisi, aile içi etkileşimlerin bireylerin din ile olan ilişkilerini biçimlendirmede kritik bir faktör olduğunu düşündürmektedir.

2.2.1.1. Otoriter - Baskıcı Tutum

Otoriter tutum sergileyen ebeveynler çocuklarıyla ilişkilerinde mesafelidirler, denetim yüksek iken empati düşüktür. Kararları kendileri verir ve çocuğa inisiyatif vermezler. Çocukların fiziksel ihtiyaçları karşılanır ancak duygusal ihtiyaçları göz ardı edilir. Çocuğun duygularını, zevklerini, istek ve görüşlerini dikkate almaksızın kendi istekleri doğrultusunda yönetir. Cezaya sık sık başvuru bu tutumda fiziksel ve duygusal şiddet bir araç olarak görülür. Baumrind, otoriter (authoritarian) ebeveyn tutumunu teolojik bir çerçevede açıklamaktadır:

Otoriter ebeveyn, çocuğun davranış ve tutumlarını genellikle mutlak bir standart olan, teolojik olarak motive edilen ve daha yüksek bir otorite tarafından formüle edilen belirli bir davranış standardına uygun olarak şekillendirmeye, kontrol etmeye ve değerlendirmeye çalışır. Ebeveyn itaati bir erdem olarak değerlendirir ve çocuğun eylemlerinin veya inançlarının doğru davranış olduğunu düşündüğü durumlarda kendi iradesini frenlemek için cezalandırıcı, zorlayıcı önlemleri tercih eder. Çocuğu kendi yerinde tutmaya, özerkliğini kısıtlamaya ve işe saygıyı aşılama için evdeki sorumlulukları dağıtmaya inanır. Düzenin ve geleneksel yapının korunmasını başlı başına çok değerli bir amaç olarak görür. Çocuğun onun sözünü doğru olarak kabul etmesi gerektiğine inanarak sözlü alışverişi teşvik etmez (Baumrind, 1967: 890).

Otoriter tutumla yetişen bireylerin kendilerine güveni düşük, kaygılı ve stresli bir kişilik geliştirdikleri gözlenir. Bu bireyler suskun ve akademik olarak başarılı olmalarına karşılık korkak, itaatkâr, sosyal ve akademik alanlarda özgüvensizdirler. Bunların yanında depresyon, madde kullanımı ve suça bulaşmaya yatkın oldukları belirtilmektedir (Kuzgun & Eldeleklioğlu, 1999: 70). Bu tutuma maruz kalan çocuklar öfkelerini yönetmekte zorlanırlar ve çok kırgındırlar, bu da bazı çocuklarda saldırganlığa neden olur (Trautner, 2017). Aile içerisinde otoriter tutum ile din edinimi

gerçekleşen bireyler dini kendi tercihleri olarak değil bir baskı olarak kabul ettiklerini hissederek dini içselleştiremez. Bu baskıdan kurtuldukları anda dini değişim yaşamaları yüksek bir ihtimaldir çünkü dini de bu baskılardan biri olarak zihnine kaydetmiştir.

2.2.1.2. Aşırı Koruyucu (Kayırcı) Tutum

Bu tip ebeveynler çocuklarının üzerlerine titrer ve her onların adına yapmaları gerekenleri kendileri yaparak sorumluluklarını üstlenmelerine izin vermezler. Otoriter tutumda karşımıza çıkan aşırı denetim ve kontrol etme güdüsü bu tutumda da gözlemlenmektedir. Bu tutumda ilgisizlik ya da sevgisizlik yoktur. Ebeveynler kötü değildir hatta çocuklarını çok sevebilirler, yalnızca çocuklarının büyüüp yıkıcı veya kontrol edilemez olmalarından korkarlar (Trautner, 2017). Sıkıntı yaratmayan ufak bir kazadan sonra çocuğu hızlı bir şekilde rahatlatmak, kirlenmesine veya yaratıcı olmasına izin vermeyen katı kurallar, suç ile ilgisiz ceza, okul başarısına odaklanma, ödül-ceza sistemine sıkça başvurma bu tutumda gözlemlenen davranışlardır.

Bu tutumu sergileyen anne babalar genellikle kendi çocukluklarında sevgi, ilgi ve şefkatten eksik yetişen, ilk çocuğunu kaybetmiş, ölü doğum yapmış, geç evlenmiş, geç çocuk sahibi olmuş, tek çocuk sahibi olan veya boşanmış anne baba tipidir (Çetinkaya 2020).

Aşırı koruyucu ebeveynlik çocuğu sıklıkla yalan söylemeye teşvik eder. Beklentiler çok yüksek ve mantıksız olduğunda çocuk başını belaya sokmamak için yalan söyleme yoluna başvurur. Ebeveynin korku ve kaygısı çocuğa yansır. Çocuklarda bulunması beklenen sağlıklı risk alma cesareti kırılır ve bu ileri yaşlarda işler ters gittiğinde ağır bedeller ödeyecekleri riskleri göze almalarına neden olur (Trautner, 2017). Aşırı koruyucu tutuma maruz kalan bireyler kendilerini dünyanın merkezinde görür ve bencil olurlar, sosyal uyumları azdır ve bağımlıdırlar. Kendilerini topluma kabul ettirmek için isyankâr davranışlar sergilerler. Karar verme mekanizmaları gelişmemiştir ve özgüven eksikliği görülür. El becerileri gelişmediğinden ellerinden çok iş gelmez ve sakar olurlar. Bu bireylerde çoğunluğa uyum sağlayamama, beceriksizlik, çekingenlik, sakarlık ve korkaklık gibi özellikler, aileleriyle yaşadıkları

deneyim eksikliğinden ve sosyal hayata adım attıklarında yeterince hazırlıklı ol(Derman & Başal, 2013: 121)dır (Derman & Başal, 2013: 121).

2.2.1.3. Demokratik Tutum

Baumrind (1966), bu tutumu otoriteye dönük (authoritative) tutum olarak tanımlar. Bu tutumda otorite, sevgiyle birlikte göreceli olarak kullanılmaktadır. Bu ebeveynler çocukların sınırlarını dikkatli bir şekilde belirler, iyi bir rol model olurlar ve çabalarından dolayı çocukları överler. Bu tip ebeveynler çocuklarıyla hayatı paylaşan, saygılı, sevgisini ifade edebilen, iletişim becerileri yüksek ve bireysel farklara saygı duyan bireylerdir. Ebeveyn sözlü alışverişi teşvik eder, politikasının ardındaki mantığı çocukla paylaşır ve uymayı reddettiğinde itiraz etmesini ister. Bu ailelerde çocukların yaşlarına uygun görev ve sorumluluklar almaları teşvik edilir ve uygun ortam sağlanır.

Bu tutumu sergileyen ebeveynler, genellikle farkındalık düzeyi yüksek, aile bilincine sahip, özgüveni yerinde ve çocuk gelişimi konularında bilgili olan bireylerdir. Kendilerini ve ailelerini sağlıklı ve mutlu hisseden bu ebeveynler, çocuklarına yönelik duyarlı bir yaklaşım benimseyerek onların bireysel gelişimini desteklemeye odaklanırlar. Bu durum, çocukların özgüven kazanmalarına ve sosyal ilişkilerinde sağlıklı adımlar atmalarına katkıda bulunabilir.

Bu kategorideki ebeveynler açık, sağlam ve tutarlı yönergeler sağladıklarından çocuklarıyla yakın, besleyici ilişkiler geliştirme eğilimindedirler. Çocuklar sorumluluk sahibidirler, saldırganlıklarını yönetebilirler, özgüvenleri yüksektir ve kendilerine oldukça güvenirlere. Ebeveynler son derece duyarlıdır, yaşa uygun davranışlar beklerler ve sınırlar açık ve nettir. Bu nedenle çocuklar iddialı, sosyal sorumluluk ve öz disiplin sahibidirler. Çocuklar aynı zamanda mutlu, yetenekli ve başarılıdır.

2.2.2. Ebeveyn Tutumlarını Şekillendiren Faktörler

Ebeveynlik üzerinde etkili olan bir dizi faktör bulunmaktadır ve bu faktörler, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzlarını belirlemede önemli bir rol oynar. Bu faktörlerin başında kültürel ve sosyal normlar gelir (Chen, Fu, ve Yiu 2019). Bir aile, yaşadığı kültür ve sosyal normlara uygun olarak çocuklarını yetiştirmeyi tercih eder.

Toplumun beklentileri, değerleri ve normları, ebeveynlerin çocuklarına yönelik tercihlerini şekillendirir.

Yapılan araştırmalar eğitim düzeyinin ebeveynlerin çocuklarına yönelik beklentilerini ve eğitim stratejilerini etkilediğini tespit etmiştir (Aunola vd. 1999). Eğitim seviyesi, ebeveynlerin çocuklarıyla olan etkileşim biçimini ve iletişim tarzını belirleyebilir. Ebeveynlerin kendi çocukluk deneyimleri de ebeveynlik tarzlarını etkiler. Bu deneyimler, ebeveynlerin kendi anne-babalarından aldıkları örnekleri, olumlu veya olumsuz, kendi ebeveynlik tarzlarına yansıtılabilmelerine neden olur.

Ekonomik durum, ailelerin çocuklarına sunduğu kaynakları belirler (Hoff ve Laursen 2019). Finansal güvence veya belirsizlik, çocuklara yönelik beklentileri ve ebeveynlik stratejilerini etkileyebilir. Ebeveynlerin çalışma koşulları ve iş yükü, çocuklarına ayırdıkları zamanı etkiler. Çalışma saatleri ve iş yükü, ebeveynlerin çocuklarına yönelik ilgi ve rehberlik tarzını belirler.

Bireysel faktörler de ebeveynlik tarzlarını etkileyen faktörlerden biridir. Ebeveynlerin kişisel özellikleri, kişilikleri, duygusal durumları ve genel yaşam tatminleri, çocuklarına yaklaşımlarını belirlemede etkilidir. Çocukların bireysel ihtiyaçları ve özellikleri, ebeveynlerin tutumlarını şekillendirir. Ebeveynler, çocuklarının benzersiz gereksinimlerine duyarlı bir şekilde yanıt verebilirler. Bu faktörler, ailelerin ebeveynlik tarzlarını çeşitlendirir ve her bir ailenin kendi benzersiz dinamikleri içinde ebeveynlik yapmasına olanak tanır.

2.3. Dini Motivasyon ve Dini Yönelim

Günümüzde bireylerin, dini inançlar, değerler ve bu unsurlar etrafında şekillenen motivasyonlarının anlaşılması, psikolojik, sosyolojik ve kültürel araştırmalarda önemli bir alan olmuştur. Dini motivasyon ve yönelim, bireylerin hayatlarını yönlendiren, anlam buldukları ve güç aldıkları bir kaynak olarak önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, dini motivasyonun ve yönelimin derinliklerine inmek, bireylerin inanç sistemleri, değerler ve dini yaşantılarının nasıl motivasyon kaynağına dönüştüğünü anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Dini motivasyon ve yönelim, bireyin yaşamında belirli dönemlerde ortaya çıkan ve zaman içinde evrimleşen süreçlerdir. Bu süreçler, bireyin kişisel deneyimleri, toplumsal etkileşimleri ve kültürel bağlamı içerir, aynı zamanda bireyin dini inançlarına ve değerlerine nasıl şekil verdiğini yansıtır. Dini motivasyon ve yönelim, bireyin yaşam amacını belirlemede, etik değerlere bağlı kalma çabasında ve hayatındaki zorluklarla başa çıkma süreçlerinde önemli bir rehberlik sağlar.

Bireylerin dini motivasyon ve yönelimlerini etkileyen önemli faktörlerden biri ebeveyn tutumlarıdır. Ailede öğrenilen dine karşı hissedilen duygular ve onu benimseme ebeveynine karşı hissedilen duygular ile paralellik göstermektedir. Çünkü dini tanıdığı ilk çevresi anne-babadır. Olumlu ya da olumsuz ilk dini tecrübelerini ve inançlarını ebeveyn ışığında yaşarlar. Ailenin dini inanışlara etkisi çok farklı boyutlarda olabilmektedir. Örneğin dine inanmayan ve dini kötüleyen baskıcı ve otoriter bir ebeveyn çocuğuna din hakkında olumsuz telkinlerde bulunmaktadır. Bu çocuk büyüdüğünde ebeveyninden göremediği merhamet ve sevgiyi dinde görüp ailesi ile bağdaşmadığından ailesine karşı hissettiği soğukluğu dine karşı hissetmez ve o boşluğu doldurmak için daha hızlı bir şekilde dine yönelebilir. Bir başka örnekte de dini eğitimi baskı ile vermiş bir ebeveynin çocuğu büyüdüğünde bu baskıdan kurtulduğunda dini yöneliminde olumsuz anlamda bir değişiklik yaşayabilir. Anne babadan öğrendiği dine karşı onlara hissettiği soğukluğu hissetmektedir. Birey anne babanın tutumundan kaçmak için dinden de kaçma eğilimi göstermektedir. Bu gibi farklı boyutlarda ve yönelimlerdeki örnekler çoğaltılabilir.

2.3.1. Dini Motivasyon (Dini Güdülenme)

İnsanın belirli bir yönde harekete geçmesini sağlayan çeşitli etkenler vardır. Bu etkenler arasında ilgi, ihtiyaç, ideal, istek, dilek, emel, arzu, amaç, tutku, dürtü gibi kelimeler bulunmaktadır. Bu terimler, genellikle bilinçli veya bilinçdışı olarak fizyolojik, duygusal, zihinsel ve sosyal boyutlarda etkili olan davranışlarımızın temelini oluşturan faktörleri ifade eder. Bu faktörleri genel olarak "güdü" (motif), bireyin davranışlarını belirleyen dinamik faktörlerin bütününe ise "güdülenme" (motivasyon) adı verilir (Hökelekli 2013). Güdülenmenin üç ana yönü şunlardır:

- a. Bireyi belirli bir hedefe yönlendiren güdüleyici durum,
- b. Hedefe ulaşmak için gerçekleştirilen davranış,
- c. Hedefe ulaşma süreci.

Bu üç yönlü yapı, birbirini tamamlayan ve izleyen devirli bir sistem oluşturur.

Bireyleri dini kabule ve Allah'a inanmaya iten bir dizi faktör vardır. Bunların başında modelden öğrenme bulunur. Sosyal bir varlık olan insan toplum içerisinde yaşar, büyür ve gelişir. İnsan, toplumda bulunduğu her an gözlemler. Bandura, bu gözlemler ile birçok şey öğrenildiğini belirterek Sosyal Öğrenme Teorisini geliştirmiştir. Sosyal öğrenme süreci, temel olarak iki ana öğrenme şekli olan edimsel koşullanma ve model alma/taklit süreçleri aracılığıyla gerçekleşir. Edimsel koşullanmada, davranışlar ödüllendirildiğinde veya pekiştirildiğinde, bu davranışların tekrar etme olasılığının artacağı vurgulanmaktadır. Diğer bir öğrenme süreci olan model alma ve taklit ise, davranışların gözlem yoluyla öğrenilip daha sonra bu davranışların model alınarak taklit edilmesini ifade etmektedir (Tatlıoğlu 2021). Çocuk açısından bakıldığında ilk ve en yakın sosyal çevresi olan aile çocuk için bir modelden öğrenme aracıdır. Özellikle 2-6 yaş arası olan ilk çocukluk döneminde çocuklar ağırlıklı olarak gözlem ve model alma yoluyla öğrenirler (Serinsu ve Doğan 2020). Bu dönemde çocuk, ebeveyni bir taklit modeli olarak alır ve onların din ile ilgili söylemler, davranış ve tutumlarını taklit eder. Buna ek olarak ebeveynin çocuğa dini görüş ve inançlarını anlatmaya ve benimsetmeye çalışmasıyla çocuk yavaş yavaş ebeveynin mensubu olduğu dini benimsemeye başlar. Yapılan araştırmalar bireylerin dini görüş ve fikirlerinin oluşumunda en etkili faktörün anne baba olduğunu belirtmektedir (Peker 2012).

Çaresizlik ve güçsüzlük hissi de bireyleri dini kabule iten etkenlerdendir. İnsanın, yerine göre gücünün yettiği ve afet, kaza, hastalık gibi gücünün yetmediği olaylar vardır. Bireyler güçsüz kaldıkları bu durumlar karşısında hissettikleri çaresizlikle kudretli bir varlığa yönelme ve sığınma ihtiyacı hissederler. Kur'an'da birçok yerde insanın bir zarara uğradığında Allah'a yöneldiğine, durum ortadan kalkınca ise Allah'ı unuttuğu, oysa insana yakışanın daima Allah'a yönelmesi olduğu hatırlatılmaktadır (Kur'an-ı Kerim, 39: 49; 10: 12). İnsan hangi dine mensup olursa olsun fitratı gereği çaresiz hissettiği zamanlarda kendinden üstün bir varlığa ihtiyaç duyar. Düşünürler ile

bilim insanlarıncı araştırılan bu duruma yüzyıllar boyunca farklı neden ve sebepler verilmiştir. Marx, insanın güçsüzlüğünün dini kabule bir faktör olduğunu ifade eder ve bunu ekonomik güçsüzlük üzerinden ele alır. Ona göre, insanların ekonomik mahrumiyeti, onları dine sığınmaya itmektedir. İnsanlar, yaşamlarını sürdürmek zorunda oldukları için, afyonun dünyevi sıkıntıları ve kederleri unutturucu sarhoş edici etkisine sahip olan dine yönelme ihtiyacı duymuşlardır. Marx ise çaresiz kalan bireylerin dinlere yönelmelerini, onun psikolojik etkilerinde ve sistem tarafından uygulanan sömürü ve baskılara karşı başa çıkma yeteneğinde görmüştür (Dinçer ve Can Dağdelen 2020). Araştırmalar, bireylerin zorlandığı güç durumlarda normalden daha sık duaya yöneldiklerine işaret etmektedir. Vergote bu olguyu, tehlikeli durumlar insanı tanrıya bağlar şeklinde ifade etmektedir (Peker 2012). Freud (1964), dini insanın bu çaresizliğinin bir ürünü olarak görür. Tabiat ve toplumsal gerçeklik ile başa çıkamayacağını anlayan ve bunun endişesini yaşayan insan kendine hayali bir tanrı oluşturur. Freud, bu davranışın temelinde insanın çocukluk çağında baba ile kurduğu ilişkideki koruyucu güç arayışı olduğunu ve bunun yanılsama olduğunu belirtir.

Dine yönlendiren motivasyonlardan biri de insanın bir varlığa bağlanma ihtiyacıdır. İnsanın dine yönelmesini zorunlu bir sonuç olarak ele alan Fromm, bunun din ya da dini olanın içeriğinden kaynaklanmadığı ve insanı bu tür tercihlere yönelten şeyin iç dinamikleri olduğunu vurgulamaktadır (Apaydın 2005). İslam kaynaklarında “fitrat” olarak geçen Allah’ın varlık ve birliği şuuru, insanın yaratılıştan inanma ve tevhide eğilimli yeteneklere sahip oluşunu ifade etmektedir (Akçay 2011).

İnsanın düşünen bir varlık olması her alanda incelenen bir boyuttur. Kur’an’da insanın düşünme yetisi ile ilgili ve insana düşünmeyi tavsiye eden çok sayıda ayet bulunmaktadır. Birçok düşünür ve bilim insanı insanın akıl yürütme yetisi hakkında söz söylemiştir. Filozoflarca yapılan insan tanımlarında da ilk vurgulanan akıl olmuştur. Aristo insanı düşünen hayvan olarak tanımlarken, Sokrates sorgulayan hayvan olarak tanımlamıştır. Öte yandan Farabi’nin tanımıyla insan düşünen duydur¹

¹ “Fârâbî, el-Cem’ beyne re’yeyi’l-ḥakîmeyn’de Aristo’nun, zihinde bilgilerin ancak duyular yardımıyla oluştuğu şeklindeki görüşünü hatırlatarak nefsin akıl gücüne kendisinde tecrübelerin birikmesiyle ulaştığını, buna göre de aklın tecrübelerden başka bir şey olmadığını belirtmektedir. Fârâbî’ye göre ilke olarak aklın duyudan bağımsız ve kendine mahsus hiçbir fiili yoktur. Şu var ki duyu varlığı olduğu gibi algıladığı halde akıl, tek tek nesnelerin ötesinde bir bütün olarak zıtlarıyla birlikte ve olduğundan başka türlü şekillerde de düşünebilir veya tasarlayabilir (s. 22-24). Ayrıca Fârâbî, varlığa ait kavramların

ve en kemale ulaşmak için yaratılmıştır (Kaplan 2021). Din ile ilgili akıl yürütmek, düşünmek ve zihinsel tatmine ulaşmak da dini kabule etkili bir faktördür. Düşünen insan, kâinat içerisindeki konumunu, amacını ve hedeflerini düşünür; kendini ve doğayı anlamaya çalışır. Bunu sorgulayan ve araştıran insan dinin insanı ve doğayı nasıl ele aldığını anladığında ve cevaplardan tatmin olduğunda dini benimsemeye başlar.

Bütün bunların yanında korku ile başa çıkmak için dine yönelmek de dini kabul etkenlerinden biridir. Aynı zamanda dinlerde ölüm sonrası yaşam olması ölümsüzlük arzusu barından insanlar için dine tutunulacak bir dal olmaktadır.

Bireyleri dini kabule iten ve Allah'a inanmaya iten etkenler olduğu gibi bunları inkâr ve redde götüren sebepler de vardır. Bu sebeplerden de en etkilisi aile ve yakın çevredir. Çocuk ebeveyni rol model olarak dini benimsediği gibi dine karşı olumsuz tutum ve davranışları da gözlemleyerek benimseyebilir. Dine inanan ve reddeden ebeveynlerin çocuklarında aynı tutumu gözlemlemek mümkündür. Diğer yandan dini olumsuz bir tutum ve baskıcı bir aile ortamında öğrenen bireylerde dine karşı soğukluk ve tepki görülmektedir.

Dini redde iten nedenlerden biri de bireylerin dünyadaki kötülükleri, savaşları, haksızlıklar ve zulümleri her şeyi gücü yeten ve merhameti sonsuz bir Allah anlayışına sığdıramamaktır. Bir diğer neden ise yaşanan hayal kırıklıkları. İnsanın muhakkak olmasını istediği arzuları, hayatta çok önem verdiği istek ve beklentileri vardır. Allah'a inanmış, onun emirlerini yerine getirmeye çalışan biri, Allah'ın da kendi istekleri ve duaları konusunda yardım etmesi ve dikkate alması gerektiği düşüncesine kapılacaktır. Kendince mücadele eden, gayretle çalışan fakat hep arzu etmediği sonuçlarla karşılaşan ve hayal kırıklığı yaşayan bireylerde Allah'a isyan ve inançsızlık düşüncesi doğabilir (Peker 2012).

Allah inancının ve dinin bir yararının olmadığını düşünme, Allah'ın varlığına dair yeterli delil bulamama, bağımsızlık isteği de insanların dini reddetmelerine etkili

teşekkülünde duyu gücünün aracı bir güç durumunda bulunduğunu, asıl soyutlama yapanın algı gücü olduğunu isabetle belirtir.” (Hökekleli 1994)

faktörlerdendir. Bunların yanında bireysel faktörler de yer almakta olup dini ret ve kabule çeşitli faktörler eklenebilir.

2.3.2. Dini Yönelim ve Dini Yönelim Biçimleri

İnsanların yaşamları boyunca var olan birçok soru ve belirsizlikle başa çıkmak için dini inançlara yönelmeleri, tarih boyunca kültürlerin ve bireylerin varoluşsal sorulara verdikleri cevapları şekillendirmiştir. Dini yönelim, bireyin veya topluluğun, kendi varoluşsal gerçekliğiyle yüzleşme ve anlam arayışı bağlamında dini inançlarına nasıl bir yaklaşım sergilediğini ifade eder. Bu yönelim, bireyin hayatının anlamını, değerlerini ve hedeflerini belirleyen temel bir etken olabilir. Din, bir rehber olarak işlev görebilir ve insanlara moral destek sağlayarak güçlü bir duygusal temel oluşturabilir. Bireylerin, dünya görüşünü ve toplumsal bağlamdaki rolü de dini yönelimi etkileyebilir. Bu bağlamda, dini yönelimin karmaşıklığı, bireyin içsel dünyasını ve çevresiyle olan ilişkisi ile ilgili önemli bir dinamiktir. Bireylerin bu dini ve dünyevi görüşlerindeki bu alışverişi, dini yönelimleri de farklılaştırabilmektedir.

İlk olarak içsel ve dışsal yönelim biçimlerini ortaya koyarak kişilerin dini duygu ve düşüncelerinin farklı formlara sahip olabileceğini ifade eden Allport, dini yönelimi; bireyin dini inanç ve değerlerini yaşama biçimi olarak tanımlar (Eryücel 2018). Allport'un Ross ile geliştirdiği dindarlık tipolojisi çerçevesinde, içsel (intrinsic) ve dışsal (extrinsic) dindarlık olmak üzere iki karşıt kategori belirlemiştir. Bu iki yönelime ek olarak, Batson (1976) sorgulayıcı yönelim çerçevesinde yeni bir yönelim ortaya koymuştur. McFarland tarafından ayrımcılık ile ilişkisini araştırmak üzere katı kuralcı dini yönelim ölçeği geliştirilmiş ve ayrımcılık ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Erdoğan 2015).

Dini yönelimlerin belirlenmesinde birçok etken bulunabilir ve bu etkenler bireyden birey göre değişiklik göstermektedir. Aile ve çevresel etkileşimler, eğitim, toplumsal ve kültürel faktörler, kişisel deneyimler, mantık ve akıl yürütme, dini liderler ve otoritelerle kurulan ilişkiler, yaş ve gelişim dönemleri gibi birçok etkenin karmaşık etkileşimi sonucunda şekillenir. Yapılan araştırmalar, dini inanç ve yönelim konusundaki en etkili faktörün ebeveyn olduğunu göstermektedir (Çın 2020; Peker 2012).

2.3.2.1. İçsel (Intrinsic) Dini Yönelim

İçsel dini motivasyona sahip bireyler için ana güdüleyici unsur dinin kendi özü ve derin anlamıdır. Bu kişiler, dinin prensiplerini mümkün olduğunca titizlikle takip edip hayatlarına entegre etmeye, dini inanç ve kurallarla uyum içinde yaşamaya ve dinin öğretilerini içselleştirmeye büyük bir çaba sarf ederler. Bu çabalar, onlar için sadece dini bir uygulama değil, aynı zamanda kişisel bir gelişim ve anlam arayışının bir parçasıdır. İçsel dini yönelime sahip olanlar, bu süreçte sadece dini değerlere bağlılık göstermekle kalmaz, aynı zamanda kendi iç dünyalarındaki derin dini deneyimleri keşfetmeye çalışarak daha zengin bir anlam evrenine ulaşmaya çaba gösterirler. Bu bireyler için din bir araç değil amaçtır.

Demokratik ebeveynlik, çocukların özerkliklerine ve karar alma süreçlerine saygı gösteren bir tutumu içerir. Bu tutumla yetişen bireyler sağlıklı düşünerek aldıkları kararlardan emin olurlar. Demokratik tutumla yetişen bireylerde içsel dini motivasyonun yüksek olması beklenmektedir.

2.3.2.2. Dışsal (Extrinsic) Dini Yönelim

Dışsal dindarlık, bireyin dini inançları ya da uygulamaları, kişisel çıkarları, dışsal ödüller veya toplumsal kabul gibi dış etmenlere yönelik bir bağlamda benimsemesini ifade eder (Öztürk 2015). Yani, içsel dini motivasyonun aksine birey dine bir amaç değil araç gözü ile bakar ve kendi çıkarları doğrultusunda dini inanç ve tutumlarını şekillendirir. Bu durum, dini pratiklerin, sadece dışsal ödüller veya toplumsal normlara uygunluk sağlamak amacıyla benimsendiği bir perspektifi yansıtabilir.

Araştırmacılar tarafından henüz net bir şekilde ortaya konmasa da dışsal dini yönelimin iki alt boyutu olduğunu söylemek mümkündür; bunlar maddi ve manevi faydalardır (Erdoğan 2015). Ahiret hayatında cezalandırılmamak üzere dini kurallara bağlı yaşamak manevi kaynaklı bir dışsal motivasyon iken, toplumda statü ve çevre kazanmak ya da felaketlerden korunmak gibi dünyevi amaçlar ise maddi kaynaklı bir motivasyondur denilebilir.

2.3.2.3. Sorgulayıcı (Quest) Yönelim

Batson'un (1976), katkısıyla Allport'un iki boyutlu dini yönelim envanterine eklenen sorgulayıcı dini yönelim, bireylerin dini inançlara bir arayış perspektifiyle yaklaşımını temsil eder. Batson, bu yönelimin, dini inançlara yönelen bireylerin sadece kabul etmekle kalmayıp, aynı zamanda sürekli bir araştırma ve sorgulama sürecine giriştikleri bir perspektifi yansıttığını öne sürmüştür.

Bu yönetime sahip bireyler, toplumdaki gerilimlerin, çelişkilerin ve trajedilerin yarattığı dinî konularda sonsuz bir araştırma ve sorgulama sürecini benimserler. Bu noktada, resmi dini kurumlar veya belirli inanç sistemleriyle uyumlu olma zorunluluğu olmaksızın, bireyler yaşamlarının ve toplumsal yapıların temel nedenleri konusunda sürekli bir merak içinde bulunurlar.

Batson'a göre, sorgulayıcı dini yönetime sahip bireylerin dindar olarak tanımlanmalarının alışlagelmişin dışında bir kavram olabileceğini, ancak bu yaklaşımın Batı düşüncesinde İbrani peygamberler kadar köklere sahip olduğunu ve Doğu dinlerinde daha da geriye uzanan bir geçmişi olduğunu belirtmiştir. Bu perspektif, bireylerin dini inançlarını benimserken aynı zamanda eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerine ve dinin derinliklerini anlama çabası içinde olmalarına vurgu yapar.

2.3.2.4. Katı Kuralcı - Kesin (Fundamental) Dini Yönelim

Katı kuralcı dini yönelim dini inançlar konusunda yeni fikirlere karşı kapalı olmayı ifade eder (Gencer 2023). Bu ölçeği geliştiren McFarland (1992), Allport ve Ross'un geliştirdiği içsel dini yönelim ölçeğinin, Hristiyan ortodoksluğu ve köktenciliği ile karıştırıldığını belirtir. McFarland, Kirkpatrick'in çeşitli örneklerde dışsal ölçeğin altında üç faktör bulunduğunu vurgular: sosyal-dışsal, kişisel-dışsal ve artık (residual). Bu faktörlerden "artık" (residual) faktörü, McFarland tarafından, ters puanlama sonrasında "dini ciddiyet (kesin)" olarak adlandırılmıştır. Sıklıkla dışsal din kadar içsel din ile de güçlü bir şekilde ilişkilidir.

Allport'un dinin hem önyargı doğurabileceği hem de doğurmayabileceği tespitinden sonra, McFarland tarafından geliştirilen 6 maddelik katı kuralcılık ölçeği, bu yönelim biçiminin eşcinsellere, komünistlere ve kadınlara yönelik ayrımcılık ile pozitif bir ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur (Erdoğan 2015). Bu yönelim biçimi, bireyin din konusunda katı ve değişmez görüşlere sahip olması, dini metinlere harfiyen uyması ve çoğu durumda diğer inanç sistemlerine veya farklı yaşam tarzlarına karşı düşük bir hoşgörü seviyesi ile ilişkilidir. Bu yönelime sahip bireyler yeni fikirlere karşı kapalıdırlar. Ayrıca, kesin dini yönelim, bireyin dini inançlarını savunma eğiliminde olduğu ve bu inançlara karşı eleştirel bir bakış açısına sahip olmaktan kaçındığı bir durumu ifade eder. Bu tutum, dindarlık ya da dine bağlılıkla farklı bir kavram olarak; dini ve dini olmayan konularda ortaya çıkan önyargı ve hoşgörüsüzlüğü temsil eder (Gencer 2023).

2.4. Dini Değişim

Dini değişim, psikolojik açıdan "dini inanç ve davranışlarla ilgili yönelişin değişmesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, dini değişim, zihinsel, duygusal ve davranışsal olarak dinle ilgili her türlü değişimi içermektedir. Bu kapsamda din değiştirme durumları da geniş bir perspektif içerisinde değerlendirilir.

Türkçede din değiştirme, eğer bir birey İslam dinine dahil oluyorsa "hidayete erme" ya da "ihtida", İslam'dan ayrılıp başka bir dine geçiyorsa "irtidat" kavramıyla ifade edilmektedir (Zavalsız 2012). Dönmek, vazgeçmek anlamına gelen "tövbe" kelimesi de dini değişim altında incelenen bir kavramdır. Râgıb el-İsfahânî, tövbeyi kötülüğünden dolayı günahı terk etmek, yaptığına pişman olmak, bir daha dönmeyeceğine kesin karar vermek ve düzeltilebilecek olan hareketlerini/amellerini dönüş yaparak düzeltmek olarak tanımlamıştır (el-İsfahani 1986).

İngilizcede ise, bu durum "religious conversion" olarak adlandırılmaktadır. Din değiştirme, bireyin mensubu olduğu dinin emirlerini yerine getiremeyerek bu yoldan ayrılması, ya da daha önce inançsız olduğunu ifade ederken bir noktadan sonra ait olduğu toplumun dini kurallarını kabul ederek dindarlaşması, hatta bir dini terk edip başka bir dine geçmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Bu karmaşık süreç, "conversion" kelimesi ile anılmaktadır.

2.4.1. Dini Değişime Neden Olan Faktörler

Dini değişme neden olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri tek başına dini değişikliğe neden olabileceği gibi birkaç faktör de bir arada neden olabilir. Yapılan çalışmalar sonucunda yaygın faktörler tespit edilmiş olsa da din değiştirme çok bireysel bir süreç olup birey bazında incelenmesi gerekmektedir. Hökelekli (2013), Tholuess'in niteliklerine göre incelediği faktörleri İslam dinini baza alarak yeniden incelemiş ve üç başlık altında incelemiştir: psikolojik faktörler, sosyo-kültürel ve dini faktörler.

2.4.1.1. Psikolojik Faktörler

a) **Günahkarlık ve Suçluluk Duygusu:** Günahkârlık ve suçluluk duygusu, bireyin dinî değişimini tetikleyen önemli psikolojik unsurlardan biridir. Özellikle dinen büyük günah sayılan tutum ve davranışlarda bulunan kişiler, bu duyguları yoğun bir biçimde deneyimleyebilir. Bu duygusal durumlar, bireyin inanç sistemine ve kişisel yapısına bağlı olarak farklılık gösterir ve genellikle içsel bir rahatsızlık yaratır. Ergenlik dönemi, günahkârlık ve suçluluk duygularının diğer yaş dönemlerine kıyasla daha belirgin olduğu bir zaman dilimidir. Medyanın cinsel içerikli görselleri, gençler arasında çatışmalara neden olabilir, bu çatışmalar ise günahkârlık ve suçluluk duygularını tetikleyebilir. Din değiştirme süreçlerinde, bireyler genellikle dinî değişim öncesinde suçluluk ve günahkârlık duygularını yaşadıklarını ifade ederler. Ancak, sadece bu duyguların varlığı, din değişimine yönlendiren tek faktör değildir. Edinilen yeni bilgiler ve çeşitli diğer etmenler de bu süreçte önemli bir rol oynayabilir, bireyin dünya görüşünü şekillendirerek dinî değişimi etkileyebilir.

b) **Zihinsel Tatmin:** Aydınlanma çağı ile başlayan “akılcılık” insanların dinlere olan yaklaşımlarını da değiştirmiştir. Akılcı ve bilimsel düşünme biçimini benimseyen insanlar ancak bu yolla hakikati kabul edebilir. Bu tip incelemelerin birçok yerli ve yabancı bilim insanının dini değişiminde etkili bir güdü olmuştur.

- c) **Varoluşsal Sorgulamalar ve Kimlik Bunalımı:** Kimlik bunalımı, bireyin kendi kimliği, değerleri ve inançlarıyla ilgili içsel çatışmalar yaşamasını ifade eder. Dini bir değişim sürecinde, birey mevcut dini inançları ve kimliği arasında bir uyumsuzluk hissedebilir. Bu durum, bireyin kendini daha derinlemesine sorgulamasına ve dini yönelimlerinde değişiklik arayışına yönlendirebilir. Varoluşsal güvenlik isteği ise bireyin hayatta anlam arayışını içerir. Din, birçok insan için hayatın anlamını, amacını ve güvenliğini sağlama potansiyeline sahiptir. Dini değişim, bireyin varoluşsal güvenlik isteğini karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkabilir. Bu süreçte, birey mevcut dinî çerçevede yaşadığı güvensizlik veya anlamsızlık duygularını aşmak adına yeni bir dini yönelim arayışına girebilir. İslam, bu tip bireyler için belirsizlikten, bunalım, mutsuzluk ve güvensizlikten kurtulup, kendini ve kâinatı anlamlandırıp doğru yere oturtmak için cevaplar vermektedir.
- d) **Dramatik Tecrübeler:** Hastalık, kaza, sevilen birini kaybetmek veya ayrı kalmak gibi dramatik tecrübeler bazı bireylerde bağlı buldukları din ve inanç sistemlerini sorgulamaya sevk etmektedir. Bu tür olaylar, bireyin varoluşsal derinliklere inmesine ve hayatın anlamı üzerine derin düşüncelere yönelmesine neden olabilir. Özellikle zorlayıcı yaşam deneyimleri, bireyin mevcut inançlarına ve değerlerine meydan okuyabilir, çünkü bu tür olaylar genellikle adalet, acı, sevgi ve yaşamın amacı gibi temel konularda derin düşündürücü etkiler yaratabilir. Bunun aksine, dramatik tecrübeler bazı bireylerde yeni bir anlam arayışına girmelerine yol açabilir. Bu süreçte, yaşanan zorlayıcı deneyimler, bireyin içsel dünyasında derin bir dönüşüm başlatarak din ve inanç sistemlerinde yeniden yapılanmaya ve güçlü bir manevi arayışa dönüşebilir.
- e) **Dini Olgunlaşma:** Bazı bireylerin İslam'a geçiş süreci, önceki inanç sistemlerini ret ve inkâr etmek yerine, daha çok bir süreklilik ve giderek artan bir gelişim olarak açıklanmaktadır. Özellikle Hristiyan ve Yahudi geleneği içinde yetişmiş ve uzun yıllar bu inançlara bağlı bir yaşam sürmüş bireyler, İslam'a geçişlerinde sadece önceki inançlarına benzer kavram ve uygulamaları bulmakla kalmayıp, aynı zamanda bu inanç sistemlerini aşan yeni değerlere de rastlamaktadır. İslam, bu bireyler için tüm dinlerin sentezi niteliğinde olan en son vahyi temsil ettiği için, dini değişim süreci birçokları için anlamlı bir değer

taşımaktadır. Bu bireylerin İslam'a yönelişi, adeta bir evrimsel gelişim çizgisi izleyerek, "çocukluk çağından olgunluk çağına doğru kendiliğinden bir geçiş" gibi gerçekleşmektedir.

- f) **Estetik Etkilenme:** Güzellik ve ahenk duygusu gelişmiş yabancılar İslam sanatı ve kültürünün zenginlik ve estetiği karşısında hissettikleri hayranlık karşısında derin ve yoğun duygulara kapılmaktadırlar. Kur'an tilavetindeki musiki, İslam mimarisi, hat sanatı gibi birçok daldaki eserler, bunlara ruh veren inanç kaynağını tanımaya ve benimsemeye vesile olmaktadır.

2.4.1.2. Sosyo-Kültürel ve Dini Faktörler

- a) **Telkin ve Sosyal Etkileşim:** Telkin ve sosyal etkileşim, bireylerin dini arayışlarında önemli bir rol oynayabilir. Farklı dine mensup bir başka bireyin davranışları veya dünya görüşü, kişinin kendi inançlarını gözden geçirmesine ve yeni bir dinî yola yönelmesine sebep olabilir. Sosyal etkileşimler, aile, arkadaş çevresi veya toplum içindeki diğer bireylerle kurulan ilişkileri içerir. Farklı dinlere mensup kişilerle olan bu etkileşimler, karşılıklı anlayışın gelişmesine ve bireyin kendi inançlarını daha geniş bir perspektiften değerlendirmesine olanak tanır. Başkalarının dinî davranışları veya dünya görüşleri, bireylere farklı bir bakış açısı sunarak kendi inançlarını gözden geçirmelerini teşvik edebilir.
- b) **Eski Bağlı Olduğu Dine Karşı Tepkiler:** Bazı bireyler, mensubu oldukları dini inanç sisteminden kaynaklanan öğretiler veya dogmalar nedeniyle yaşadıkları olumsuz deneyimler veya olumsuz muamele sonucunda tepki göstermektedirler. Bu olumsuz etkileşimler, bu bireylerin mevcut dinden uzaklaşmalarına ve alternatif dinî arayışlara yönelmelerine sebep olabilmektedir. Zihinsel tatmin isteği ile ilişkilendirilen bu faktör, genellikle farklı dinlere yönelik bir değişimle sonuçlanma eğilimindedir (Esen 2011).
- c) **Evlilik:** Evlilik kararlarında dinî faktörlerin etkisi altındaki bireyler, çeşitli din değişim motivasyonlarıyla karşılaşabilirler. Öncelikle, evlenilecek kişiye duyulan sevginin, kendi dinî değerlerden daha üstün gelmesi durumuyla

karşılaşabilirler. Bu durumda, birey, evlilik için partnerinin dinine dönmeyi tercih edebilir veya evlenememe riskiyle karşı karşıya kalabilir. Sevgi ve evlilikle hedeflenen değerler, mevcut inanç sistemlerinden daha öncelikli ise, birey din değiştirerek sadece partnerini mutlu etmekle kalmaz, aynı zamanda kendi içsel dengesini de bulabilir. İkinci olarak, bireyler, din değiştirdiklerinde yeni akrabalarına daha çok sevilme düşüncesiyle hareket edebilirler. Sosyal bir ortamda kabul edilme ve saygınlık kazanma isteği, bireyin din değiştirmesinde etkili olabilir. Ancak, geçmiş inançlar bilinçaltında kök salmışsa, din değişimi sonrasında ortaya çıkacak direnişler, bireyde gerginlik ve huzursuzluk yaratabilir. Bu durumda, birey, önceki dinine geri dönmeyi tercih edebilir. Son olarak, eşler arasında dinî konularda yaşanan tartışmalar, bir bireyin diğerinin dinini daha uygun bulma eğilimine yol açabilir. İki farklı dine mensup olan eşler, zaman içinde birbirlerinin dinine ilgi duyabilir ve bu konularda tartışabilirler. Ancak, bu tartışmalar, bilinçaltındaki gizli inançların ve gerginliklerin açığa çıkmasına neden olarak, bireyin din değiştirmesine yol açabilir. Bu süreçte, birey, ya ortak noktalarda uzlaşmayı tercih eder ya da zaman içinde eşinin dinine yönelir.

2.4.2. Dini Değişim Biçimleri (Yön Boyutu)

En yaygın anlamı “bir dini reddederek başka bir dine inanmak” şeklinde ifade edilmekte olsa da dini değişim çok çeşitli anlamları bünyesinde barındırmaktadır (Kirman 2004). Kayıklık (2005) Dinsel değişimin, inançsızlıktan inanca; bir inanç sistemine bağlılıktan bir başka inanç sistemine bağlılığa; bir inanç sistemi içinde bir eğilimden diğer eğilime yönelmeyi ifade ettiği gibi, bir kişinin kişisel yaşamında gelişigüzelikten Tanrı'nın inayetine; alışılmış ibadetlere bel bağlamaktan yüce bir yaratıcının varlığına derin bir inanca bel bağlamaya; tehdit edici, cezalandırıcı ve yargılayıcı bir Tanrı inancından sevgi, destek ve sınırsız güzellikler sunan bir Allah inancına geçmeyi ifade ettiğini belirtmektedir. Dini değişim yalnızca olumsuz anlamda kullanılmamaktadır. Dini gelişim de değişimin içerisinde ele alınmaktadır. Bir kişinin mensubu olduğu dine olan ilgisinin artması, dini ile ilgili bilgi ve pratikler konusunda kendisini geliştirmesi de dini değişim kavramı altında açıklanmaktadır.

Dini değişimin biçimleri yönü boyutunda ele alındığında beş biçimde incelenebilir:

2.4.2.1. Dinden Dine Dini Değişim

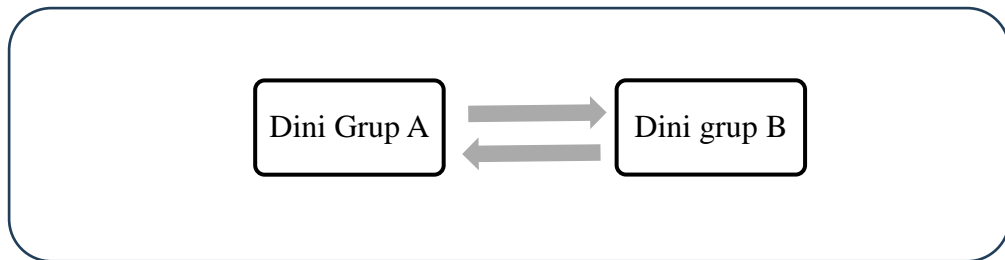
Din değiştirmenin en yaygın anlamında kullanıldığı bu biçim, bireyin mensubu olduğu din veya inanç sistemini birtakım nedenler dolayısı ile terk etmesi ve farklı bir dine veya inanç sistemine geçmesine denir. Bu tip bir dini değişime Hristiyanlıktan İslam’a geçen Yusuf İslam (Cat Stevens) örnek verilebilir (Kayıklık 2005). Batılı araştırmacı Singer dinler arası gerçekleşen bu değişime “inter-faith” kavramını önermektedir (Kirman 2004).

Şekil 2.2. Bir Dinden Diğerine Geçme

2.4.2.2. İçten İçe Dini Değişim

Aynı din içerisinde bir dini gruba bağlı bireylerin, buldukları grubu terk ederek başka bir dini grubu benimsemesi şeklinde olabildiği gibi aynı dini geleneğin içerisinde dini yaşama yoğunluğunda görülen değişimler olarak da görülmektedir. Singer bu tip değişimlere “intra-faith” olarak nitelendirmektedir (Kirman 2004).

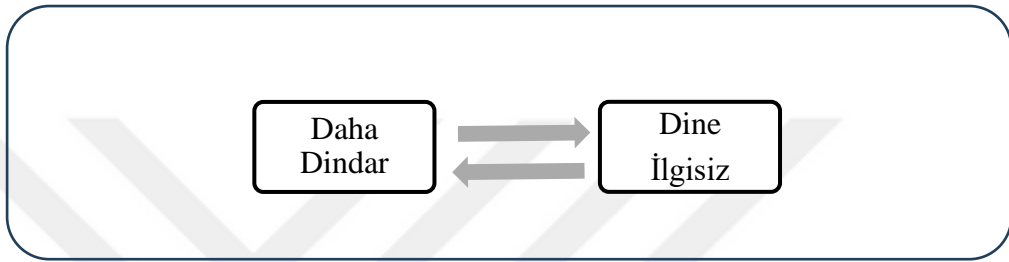

Şekil 2.3. İçten İçe Dini Değişim

Dini hassasiyetler veya pratikler gibi dini yaşayıştaki değişiklikler de dini değişim kavramıyla ifade edilmektedir. Bireyin inandığı dini yaşama konusunda yükselişe geçerek daha yoğun duygularla bağlanabileceği gibi belirli düzeyde yaşadığı dini

hayattan uzaklaşarak daha az yoğunlukta yaşamaya başlayabilir. Birinci duruma “kendi dininde dindarlaşma” ya da “yeniden bütünleşme”, ikincisine ise dini bütünlüğün bozulması denebilir (Kayıklık 2005).

Kendi dininde dindarlaşmaya örnek olarak Necip Fazıl Kısakürek gösterilebilir. Necip Fazıl tercih edeceği hayat tarzını belirleme sürecinde büyük bir çatışma yaşar ve bu sebeple sağlığını kaybeder, bunların sonucunda tasavvufi yaşayışa yönelir (Esen 2011).

Şekil 2.4. Dini Hassasiyet ve Pratiklerde Değişim

2.4.2.3. Dıştan İçe Dini Değişim

Kendisini inançsız olarak niteleyen bir bireyin bir dini, çoğu zaman içinde bulunduğu toplumda yaygın kabul gören dini kuralları kabul ederek bir dine mensup olması olarak açıklanmaktadır.

Dıştan içe dini değişime Cem Karaca örnek verilebilir. Yapmış olduğu bir söyleşisinde "Eskiden siyah ve beyaz vardı ama artık ben gri tonlardayım... Hala solcuyum ama inançlıyım da" diyerek artık inandığını ifade etmektedir (Kayıklık 2005).

Şekil 2.5. Dıştan İçe Dini Değişim

2.4.2.4. İçten Dışa Dini Değişim

Dini değişim yalnızca dini ilgi ve alanlara ilgi gösterme şeklinde değildir. Dinden uzaklaşma ve terk etme şeklinde de görülmektedir. Bu değişim biçimine “karşı-değişim” (counter-conversion) da denmektedir (İpek 2022). Bu değişim tipindeki bireyler mensup oldukları dini terk ederek herhangi bir din veya inanç sistemine sahip olmamaktadırlar.

Bu tip bir değişime örnek olarak Turan Dursun verilebilir. İnançlı bir ailenin çocuğu olan Dursun, medreselerde dini eğitim almış, din hizmetlerinde görev almış bir birey olarak inandığı dine ilişkin şüpheler ve bulunduğu toplumsal yapı, inandığı dini inkâr etmesine neden olmuştur (Kayıklık 2005).

şekil 2.6. İçten Dışa Dini Değişim

2.4.3. Dini Değişim Süreci (Zaman Boyutu)

Dini değişim süreci belli aşamalardan geçerek gerçekleşmektedir. Bu aşamaların hangi uzunlukta gerçekleştiği değişim biçimleri zaman boyutunda incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu aşamalar yavaş yavaş ve uzun bir sürede gerçekleşebileceği gibi ansızın ve kısa bir süre içerisinde de gerçekleşebilir. Dini değişim kararının verilmesi genel olarak şu aşamalarda ilerlemektedir (Peker 2012):

- Birtakım nedenlerden ötürü birey mensubu olduğu din veya inanç sisteminden soğur ve uzaklaşmaya başlar. Bu dışarıdan veya birey tarafından anlaşılmasa da bu soğutucu etkenler bilinçaltına işler.

- b) Mensubu olduğu din veya inanç sisteminden uzaklaşmasına neden olan konuları farklı bir din veya inanç sisteminde kedisini tatmin edecek muhtevada olduğunun öğrenilmesi ile ilgisi yön değıştirir.
- c) Bilinçaltında işleyen uzaklaştırıcı etkenler ortaya çıkarak yeni din veya inanç sistemine duyulan ilgi ile birleşir ve zihinde dini değışim ile ilgili çatışma başlar. Bu aşama huzursuzluğun en yoğun yaşandığı evredir.
- d) Çatışmanın yeni din veya inanç sisteminin lehine sonuçlanması ile dini değışim gerçekleşir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığının ve / veya derecesinin belirlenmesi amaçlanır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Yetişkin bireylerin çocuklukta maruz kaldıkları ebeveyn tutumlarının dini motivasyon, dini tutum ve dini değişim ile ilişkisinin belirlenmesinde değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü belirlemek adına istatistiksel bir yöntem olan korelasyon analizi kullanılmıştır. Verileri değerlendirirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, min-maks değerleri, ortalama ve standart sapma) kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla “Güvenilirlik Analizi” yapılmıştır.

Kullanılan verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile test edilmiştir. Normal dağılıma sahip olmayan verilerde niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki bağımsız grup arasındaki fark için Mann Whitney U testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve fark bulunduğu durumda fark yaratan grubu bulmak için düzeltilmiş Bonferroni kullanılmıştır. Numerik değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Spearman korelasyon uygulanmıştır.

3.1. Örneklem

Araştırma rastgele örnekleme yöntemi ile yapılmış olup, çevrimiçi anketler üzerinden katılımcılara ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini yüz seksen altı Türk birey oluşturmaktadır (N=186). Yetişkinlik çağına gelmemiş olmak (20 yaş ve altı olmak), internete erişimin olmaması ve okur-yazar olmamak katılımcı grubun oluşturulmasında dışlama kriterleridir.

Araştırmaya dahil edilen bireylerin 126'sı kadın, 60'ı erkek; 110'u evli, 72'si bekar, 3'ü boşanmış, 1'i dul; 109'u üniversite, 62'si yüksek lisans, 6'sı doktora, 6'sı lise, 2'si ortaokul, 1'i ilkokul öğrencisi ya da mezunu bireylerdir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla “Demografik Bilgi Formu”, “Ana Baba Tutum Ölçeği”, dini tutumu ölçmek adına seçilen 4 ölçek: “Sekülerizm Ölçeği”, “Kesin İnanç-Dünya Görüşü Ölçeği”, “İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği” ve “İç Güdümlü – Dış Güdümlü Dindarlık Ölçeği” kullanılmıştır.

3.2.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, benzer çalışmalardan derlenen maddelerden oluşmaktadır. İfadeler katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim ve çalışma durumları, medeni durumları, babanın ve annenin eğitim durumu, aile yapısı şeklindedir. Kullanılmış olan formda katılımcıların kimliğinin tespit edilmesine neden olacak bir soru bulunmamaktadır. Bu durum katılımcıların rahatça cevap vermelerini sağlamıştır.

Katılımcıların dini özelliklerini tanımlamak için demografik bilgi formuna ek sorular eklenmiştir. Bunlar bireyin kendisini dindarlık açısından nasıl tanımladığı, anne ve babasının dindarlık açısından nasıl tanımladığı, dini eğitimin çoğunu nereden aldığı ve yetişkinlik döneminde (20 yaş ve üzeri) herhangi bir dini değişiklik yaşayıp yaşamadığı şeklindedir.

3.2.2. Ana Baba Tutumu Ölçeği

1972 yılında Kuzgun tarafından geliştirilen ana-baba tutum ölçeğinin 1999 yılında Kuzgun ve Eldeleklioğlu tarafından psikometrik çalışmaları yeniden yapılmıştır. Bu geliştirmede Kuzgun'un ölçeği temel alınarak, demokratik, otoriter, koruyucu, reddedici ve ilgisiz olmak üzere beş alt ölçek belirlenmiş ve bu alt ölçeklere uygun 119 madde yazılmıştır. Ölçek, üniversite öğrencilerine uygulanmış ve elde edilen puanlar faktör analizi tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Faktör analizi

sonucunda demokratik ve koruyucu alt ölçekler için en yüksek faktör yüküne sahip olan 15'er madde, otoriter alt ölçek için ise 10 madde seçilerek toplam 40 maddeden oluşan Ana-Baba Tutum Ölçeği oluşturulmuştur (Kuzgun ve Eldeleklioğlu 2016). Demokratik, otoriter ve koruyucu tutumların her birinin puanları ayrı hesaplanmaktadır. Maddeler 5'li likert tipi ölçeklemeyle ölçülmüştür. Bu da "Aşağıdaki cümlelerin çocukluğunuzda maruz kaldığınız ebeveyn tutumlarına ne derece uygun olup olmadığına göre seçeneklerden birini işaretleyiniz" ifadesinin ardından her maddenin altında sırasıyla sunulan "*hiç uygun değil, pek uygun değil, biraz uygun, çok uygun, tamamen uygun*" ifadelerinin katılımcının seçimine sunulmasıyla gerçekleşmiştir.

Anne baba tutumlarında farklılıklar olabileceği göz önünde bulundurularak bireylerin daha sık karşılaştıkları tutuma göre yanıtlamaları istenmiştir.

3.2.3. Sekülerizm Ölçeği

Bu ölçek Ok tarafından geliştirilmiş olup 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçek din karşıtlığı, deizm, Müslüman olmama, sekülerizm ve agnostisizm/bilinmezcilik maddelerinden oluşturulmuştur (2011). Ölçek dine karşı olumsuz bir tutumu ölçmektedir. Maddeler 5'li likert tipi ölçeklemeyle ölçülmüştür. "Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı işaretleyiniz" ifadesinin ardından her maddenin altına sırasıyla *hiç katılmıyorum, az katılıyorum, yarı yarıya katılıyorum, çoğuna katılıyorum, tamamına katılıyorum* ifadeleri katılımcının seçimine sunulmuştur.

3.2.4. İnançta-Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği

İnançta-Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği, Ok tarafından inanç/dünya görüşü şemalarıyla ilgili yapılan bir diğer çalışma üzerinden geliştirilmiş bir ölçektir (2011). Ölçek, 3 maddeden oluşturulmuş olup, geleneksel dünya görüşünde bilişsel kökenli bir dönüşümün varlığını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Maddeler 5'li likert tipi ölçeklemeyle ölçülmüş ve Sekülerizm Ölçeğinde kullanılan seçenekler sunulmuştur.

3.2.5. Kesin İnanç veya Dünya Görüşü Ölçeği

Bu ölçek de İnançta-Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği gibi inanç/dünya görüşü şemalarının alt ölçeklerinden alınmıştır. Bu ölçek, İnanç Gelişimi Kuramı çerçevesinde yapılan çalışmalardan ilham alınarak geliştirilmiştir (Ok 2011). İnanç ve/veya dünya görüşü konusunda net olarak ve taviz vermeyen katı tutumu ölçtüğü varsayılmıştır. Başka bir ifade ile dogmatizm ve dini/dini olmayan fundamentalizmin karşılığı olan zihinsel şemayı ölçmektedir.

3.2.6. İç Güdümlü-Dış Güdümlü Dindarlık Ölçeği (Intrinsic-Extrinsic Religiosity)

Allport ve Ross tarafından 1976'da geliştirilen ve Dini Yönelim Ölçeği [Religious Orientation Scale (ROS)] olarak adlandırılan bu ölçek, Allport'un erken dönem (1950) kavramsal çalışmasına dayanmaktadır (Hill ve Hood 1999). İç güdümlü ve dış güdümlü dindarlığı ölçen bu ölçek Ok tarafından Türkçeye ve İslam geleneğine uyarlanmıştır. Allport tarafından geliştirilen orijinal ölçekte 9'u iç-güdümlü dindarlığı ve 11'i dış-güdümlü dindarlığı ölçmek üzere toplam 20 madde bulunmaktadır. 9 maddelik İç Güdümlü Dindarlık Ölçeğinin güvenirlik katsayısı .89 bulunmuştur. Ölçekteki 3 madde Hristiyanlık geleneğine özel olup Ok tarafından çıkarılmış ve bu haliyle alfa skoru .90 olarak belirlenmiştir (Ok 2011). Böylece ölçeğin değerinden ödün vermeden uyarlaması yapılmıştır.

Tablo 3.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Cronbach's Alpha
Kuzgun – Anne Baba Tutum Ölçeği	0,790
Demokratik	0,954
Koruyucu	0,918
Otoriter	0,876
Dini Tutum Ölçeği	0,673
Sekülerizm	0,816
İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm	0,878

Tablo 3.1. (devamı)

Kesin İnanç veya Dünya Görüşü	0,922
İç GÜdümlü Dindarlık	0,905
Dış GÜdümlü Dindarlık	0,697

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analizi sonuçları Tablo 3.1’de verilmiştir. Cronbach alfa değerlerinin 0,60’tan büyük olması, kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu çalışma için hesaplanan Cronbach alpha güvenirlik katsayıları şu şekildedir: Demokratik Tutum Ölçeği için 0.954, Koruyucu Tutum Ölçeği için 0.918, Otoriter Tutum Ölçeği için 0.876, İç GÜdümlü Dindarlık Ölçeği için 0.905, Dış GÜdümlü Dindarlık Ölçeği için 0.697, Sekülerizm Ölçeği için 0.816, İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği için 0.878, Kesin İnanç veya Dünya Görüşü Ölçeği için 0,922. Sonuçlar incelendiğinde, çalışmada kullanılan ölçeklerin içsel tutarlılıklarının iyi olduğu görülmektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Verilerin Dağılımı

Tablo 4.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Kolmogorov-Smirnov	p	Durum
Demokratik	0,070	0,026	Normal Değil
Koruyucu/istekçi	0,094	0,000	Normal Değil
Otoriter	0,092	0,001	Normal Değil
İç güdümlü dindarlık	0,156	0,000	Normal Değil
Dış güdümlü dindarlık	0,107	0,000	Normal Değil
Sekülerizm	0,291	0,000	Normal Değil
İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm	0,201	0,000	Normal Değil
Kesin İnanç veya Dünya Görüşü	0,154	0,000	Normal Değil

Araştırmada kullanılan ölçeklerin normallik analizi sonuçları Tablo 4.1’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, ölçek ve alt boyut puanlarının normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir ($p < 0,05$). Burada parametrik olmayan testler kullanacağımız bulgusuna ulaşmaktayız. Normal dağılıma sahip olmayan verilerde niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki bağımsız grup arasındaki fark için Mann Whitney U testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. fark bulunduğu durumda fark yaratan grubu bulmak için düzeltilmiş Bonferroni kullanılmıştır. Numerik değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Spearman korelasyon uygulanmıştır.

Tablo 4.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Ölçekler ve Boyutları	Min	Maks	Ortalama	Standart Sapma
Demokratik	1,13	4,93	3,39	0,89
Koruyucu/istekçi	1,07	5,00	2,25	0,76
Otoriter	1,00	5,00	2,35	0,80
İç güdümlü dindarlık	1,00	5,00	4,08	0,92
Dış güdümlü dindarlık	1,00	5,00	2,35	0,64
Sekülerizm	1,00	5,00	1,33	0,61
İnançta Dünya Görüşünde Dönüşüm	1,00	5,00	1,88	1,05
Kesin İnanç veya Dünya Görüşü	1,00	5,00	3,14	1,30

Araştırmada kullanılan ölçeklerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 4.2’de verilmiştir.

4.2. Demografik Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

Katılımcıların demografik bilgi formuna vermiş oldukları cevaplardan oluşan değişken ve gruplar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre demografik bulgular Tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Ait Bilgiler

Değişken		n	%
Cinsiyet	Kadın	126	67,7
	Erkek	60	32,3

Katılımcıların cinsiyet dağılımları incelendiğinde, %67,7’sinin kadın, %32,3’ünün erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın olduğu söylenebilir.

Yaş değişkenine göre demografik bulgular Tablo 4.4'te ve Tablo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.4. Katılımcıların Yaş Değişkenine Ait Bilgiler

Değişken		n	%
Yaş	20-39 (Genç Yetişkinlik)	131	70,4
	40-59 (Orta Yetişkinlik)	50	26,8
	60-... (İleri Yetişkinlik)	5	2,6

Tablo 4.4'e göre katılımcıların çoğunluğu oluşturan %70,4'ü genç yetişkin, %26,8'i orta yetişkin ve %2,6'sı ileri yetişkindir.

Tablo 4.5. Sürekli Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Min	Maks	Ortalama	Standart Sapma
Yaş	20	65	35,08	10,98

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde, 20-65 aralığında ve ortalama $35,08 \pm 10,98$ olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim değişkenine göre demografik bulgular Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6. Katılımcıların Eğitim Değişkenine Ait Bilgiler

Değişken		n	%
Eğitim durumu	Lise ve altı	9	4,8
	Üniversite	109	58,6
	Lisansüstü	68	36,6

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %4,8'inin lise ve altı, %58,6'sının üniversite, %36,6'sının yüksek lisans/doktora olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durum değişkenine göre demografik bulgular Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7. Katılımcıların Medeni Durum Değişkenine Ait Bilgiler

Değişken		n	%
Medeni durum	Evli	110	59,1
	Bekar	76	40,9

Araştırmaya katılan bireylerin %59,1’ini oluşturan büyük bir kısmı evli, %38,7’si bekar, diğer seçeneğini işaretleyen %2,1’i ise yaptıkları açıklama ile boşanmış ve dul olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer seçeneğini işaretleyen bireylerin sayısı az olduğundan ve analizde kullanılması araştırmanın gücünü düşüreceğinden bu gruptaki katılımcılar (boşanmış ve dul) bekar grubuna uygun olması dolayısı ile birleştirilmiştir. Birleştirme sonucundaki medeni durum değişkeni Tablo 4.7’de incelendiğinde katılımcıların %59,12’inin evli, %40,9’unun bekar olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çalışma durumu değişkenine göre demografik bulguları tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8. Katılımcıların Çalışma Durum Değişkenine Ait Bilgiler

Değişken		n	%
Çalışma durumu	Tam zamanlı	86	46,2
	Yarı zamanlı	14	7,5
	Serbest meslek	20	10,8
	Ev hanımı	28	15,1
	Emekli	7	3,8
	Öğrenci	27	14,5
	İşsiz	4	2,2

Tablo 4.8’e bakılarak katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde, %46,2’sinin tam zamanlı, %7,5’inin yarı zamanlı, %10,8’inin serbest meslek, %15,12’inin ev hanımı, %3,8’inin emekli, %14,5’inin öğrenci, %2,2’sinin işsiz olduğu görülmektedir.

Katılımcıların anne ve baba eğitim durum değişkenlerine göre demografik bulguları Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9. Katılımcıların Anne ve Baba Eğitim Durumları Değişkenine Ait Bilgiler

Değişkenler		n	%
Baba eğitim durumu	Okuryazar değil	2	1,1
	Okuryazar	7	3,8
	İlkokul	48	25,8
	Ortaokul	20	10,8
	Lise	39	21,0
	Üniversite	54	29,0
	Yüksek lisans/ Doktora	16	8,6
Anne eğitim durumu	Okuryazar değil	18	9,7
	Okuryazar	13	7,0
	İlkokul	70	37,6
	Ortaokul	18	9,7
	Lise	34	18,3
	Üniversite	27	14,5
	Yüksek lisans/ Doktora	5	2,7

Katılımcıların baba eğitim durumları incelendiğinde, %1,12inin okuryazar değil, %3,82inin okuryazar, %25,8’inin ilkokul, %10,8’inin ortaokul, %21’inin lise, %29’unun üniversite, %8,6’sının yüksek lisans/ doktora olduğu görülmektedir. Katılımcıların anne eğitim durumları incelendiğinde, %9,7’sinin okuryazar değil, %7’sinin okuryazar, %37,62sının ilkokul, %9,7’sinin ortaokul, %18,3’ünün lise, %14,5’inin üniversite, %2,7’sinin yüksek lisans/ doktora olduğu görülmektedir.

Katılımcıların aile yapısı değişkenine göre demografik bulguları tablo 4.10’da verilmiştir.

Tablo 4.10. Katılımcıların Aile Yapısı Değişkenine Ait Bilgiler

Değişken		n	%
Aile yapısı	Geniş aile	51	27,4
	Çekirdek aile	127	68,3
	Parçalanmış aile	8	4,3

Tablo 4.10 incelendiğinde, katılımcıların %27,4'ünün geniş aile, %68,3'ünün çekirdek aile, %4,3'ünün parçalanmış aile yapılarında yetiştikleri görülmektedir.

Katılımcıların dindarlık ve dini değişim değişkenlerine göre demografik bulguları Tablo 4.11'de ve Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4.11. Katılımcıların Dindarlık Değişkenine Ait Bilgiler

Değişkenler		n	%
Kendini dindarlık açısından değerlendirme durumu	Çok dindar	18	9,7
	Dindar	124	66,7
	Biraz dindar	37	19,9
	Dindar değil/ dine ilgisiz	3	1,6
	Dine inanmıyor	4	2,2
Babasını dindarlık açısından değerlendirme durumu	Çok dindar	45	24,2
	Dindar	94	50,5
	Biraz dindar	40	21,5
	Dindar değil/ dine ilgisiz	6	3,2
	Dine inanmıyor	1	0,5
Annesini dindarlık açısından değerlendirme durumu	Çok dindar	60	32,3
	Dindar	100	53,8
	Biraz dindar	24	12,9
	Dindar değil/ dine ilgisiz	1	0,5
	Dine inanmıyor	1	0,5
Dini eğitimin çoğunu aldığı yer	Anne	30	16,1
	Baba	35	18,8
	Dini gruplar	50	26,9
	Cami	14	7,5
	Okul	49	26,3
	Akraba/Komşu	7	3,8

Tablo 4.11' bakıldığında katılımcıların kendini dindarlık açısından değerlendirme durumları incelendiğinde, %97'sinin çok dindar, %66,7'sinin dindar, %19,9'unun biraz dindar, %1,6'sının dindar değil/ dine ilgisiz, %2,2'sinin dine inanmıyor olduğu görülmektedir. Katılımcıların babasını dindarlık açısından değerlendirme durumları incelendiğinde, %24,2'sinin çok dindar, %50,5'inin dindar, %21,5'inin biraz dindar, %3,2'sinin dindar değil/ dine ilgisiz, %0,5'inin dine inanmıyor olduğu görülmektedir. Katılımcıların annesini dindarlık açısından değerlendirme durumları incelendiğinde, %32,3'ünün çok dindar, %53,8'inin dindar, %12,9'unun biraz dindar, %0,5'inin dindar değil/ dine ilgisiz, %0,5'inin dine inanmıyor olduğu görülmektedir. Katılımcıların dini eğitimin çoğunu aldığı yerler incelendiğinde, %16,1'inin, %18,8'inin baba, %26,9'unun dini gruplar, %7,5'inin cami, %26,3'ünün okul, %3,8'inin akraba/komşu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.12. Katılımcıların Yetişkinlik Döneminde Yaşadıkları Dini Değişim Değişkenine Ait Bilgiler

Değişkenler		n	%
Yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) yaşanan dini değişimler	Hayır yaşamadım	110	59,1
	Evet, dini hassasiyetlerim zayıfladı, dinden soğudum	6	3,2
	Evet, dini pratiklerim (namaz, tesettür vs) zayıfladı	13	7,0
	Evet, başka dinlere ve inanç sistemlerine (Budizm, Hinduizm, yoga, reenkarnasyon) ilgi duymaya başladım	0	0
	Evet, dinlere ve inanç sistemlerine inanmamaya başladım.	3	1,6
	Evet, dine yönelmeye başladım	37	19,9
	Evet, tasavvufi tarikatlara ilgi duymaya başladım	14	7,5

Katılımcıların %59,1'inin yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) dini değişim yaşamadığı, %3,2'sinin dini hassasiyetlerinin zayıfladığı ve dinden soğuduğu, %7'sinin dini pratiklerinin (namaz, tesettür vs) zayıfladığı, %1,6'sının dinlere ve inanç sistemlerine inanmamaya başladığı, %19,9'unun dine yönelmeye başladığı, %7,5'inin tasavvufi tarikatlara ilgi duymaya başladığı söylenebilir.

4.3. Katılımcıların Ebeveyn Tutumları, Dini Tutumları ve Dini Değişimlerinin Demografik Değişkenler Açısından Analiz Sonuçları

Tablo 4.13. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Anne Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler		Demokratik			Koruyucu/istekçi			Otoriter		
		\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M
Cinsiyet	Kadın	3,34	0,96	3,30	2,27	0,77	2,13	2,39	0,84	2,20
	Erkek	3,49	0,74	3,40	2,20	0,75	2,10	2,28	0,71	2,20
	u-testi	-0,882			-0,547			-0,646		
	P	0,378			0,585			0,518		
Medeni durum	Evli	3,36	0,85	3,33	2,16	0,71	2,13	2,30	0,75	2,25
	Bekar	3,42	0,96	3,43	2,38	0,82	2,20	2,44	0,86	2,20
	u-testi	-0,521			-1,794			-0,939		
	P	0,602			0,073			0,348		
Çalışma durumu	Tam zamanlı	3,56	0,88	3,57	2,25	0,79	2,13	2,33	0,80	2,20
	Yarı zamanlı	3,43	0,75	3,53	2,21	0,82	2,03	2,32	0,84	2,10
	Serbest meslek	3,15	0,91	3,03	2,42	0,70	2,40	2,55	0,85	2,65
	Ev hanımı	3,15	0,89	3,13	2,27	0,79	2,13	2,38	0,76	2,40
	Emekli	3,12	0,87	2,93	2,06	0,34	2,07	2,33	0,64	2,10
	Öğrenci	3,34	0,96	3,40	2,18	0,80	2,07	2,29	0,86	2,20
	H-testi	6,818			2,654			1,915		
	P	0,235			0,753			0,861		

H-testi: Kruskal Wallis H testi U-testi: Mann Whitney U testi M: Medyan

Tablo 4.13'e göre katılımcıların cinsiyetlerine, medeni durumlarına ve çalışma durumlarına göre demokratik alt boyut, koruyucu/istekçi alt boyut ve otoriter alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 4.14. Yetişkinlik Döneminde (20 Yaş Sonrası) Yaşanan Dini Değişim Düzeylerine Göre Anne Baba Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler		Demokratik			Koruyucu/istekçi			Otoriter		
		\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M
Yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) yaşanan dini değişim yaşamadım	Hayır	3,23	0,78	3,13	2,33	0,80	2,27	2,47	0,81	2,35
	Evet	3,50	0,95	3,67	2,19	0,73	2,10	2,27	0,78	2,10
	u-testi	-2,327			-1,306			-1,773		
	p	0,020*			0,192			0,076		
Evet, dini pratiklerim (namaz, tesettür vs) zayıfladı	Hayır	3,41	0,91	3,40	2,23	0,77	2,13	2,33	0,80	2,20
	Evet	3,12	0,56	2,93	2,50	0,62	2,73	2,62	0,69	2,70
	u-testi	-1,448			-1,895			-1,518		
	p	0,148			0,058			0,129		
Evet, dine yönelmeye başladım	Hayır	3,44	0,92	3,47	2,26	0,77	2,13	2,34	0,81	2,20
	Evet	3,16	0,75	3,13	2,19	0,73	2,07	2,42	0,73	2,30
	u-testi	-1,768			-0,444			-0,751		
	p	0,077			0,657			0,452		

Tablo 4.14. (devamı)

Evet, tasavvufi tarikatlara ilgi duymaya başladım	Hayır	3,37	0,90	3,33	2,24	0,74	2,13	2,35	0,78	2,2 0
	Evet	3,62	0,76	3,77	2,29	1,05	2,13	2,38	1,00	2,3 5
	u- testi	-0,953			-0,235			-0,264		
	p	0,341			0,814			0,792		

H-testi: Kruskal Wallis H testi U-testi: Mann Whitney U testi M: Medyan

Katılımcıların yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) yaşanan dini değişim yaşama durumlarına göre demokratik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) dini değişim yaşamayan katılımcıların demokratik alt boyut puanlarının yaşayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre aile içerisinde demokratik bir tutum ile yetişen bireylerin daha az dini değişim geçirdikleri görülmektedir. Bu durum *“Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumu ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında negatif yönlü bir ilişki vardır”* (H6) hipotezini büyük oranda desteklemektedir. Demokratik tutum sergileyen ebeveynler çocuklarına doğrularını anlatıp kendileri karar vermeleri konusunda destek olurlar. Bu tutum ile yetişen bireyler ileride seçtikleri dinin kendi tercihleri olduğu ve kararlarında emin oldukları hissi ile dini değişime daha az yöneldikleri söylenebilir.

Tablo 4.15. Medeni Duruma Göre Dini Tutum Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler		İç güdümlü dindarlık			Dış güdümlü dindarlık			İnançta Dünya Görüşünde Dönüşüm		
		\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M
Medeni durum	Evli	4,23	0,82	4,50	2,35	0,60	2,33	1,75	0,97	1,33
	Bekar	3,86	1,01	4,17	2,35	0,69	2,33	2,07	1,14	1,83
	u-testi	-2,627			-0,153			-2,283		
	p	0,009*			0,879			0,022*		

H-testi: Kruskal Wallis H testi U-testi: Mann Whitney U testi M: Medyan

Tablo 4.15'e göre katılımcıların medeni durumlarına göre iç güdümlü dindarlık ve inançta dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Evli katılımcıların iç güdümlü dindarlık alt boyut puanlarının bekar katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bekar katılımcıların inançta dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanlarının evli katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulguya bakarak bekar (boşanmış ve dul dahil) bireylerin evli bireylere göre inanç ve dünya görüşünde değişim yaşama oranlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Evli bireylerin iç güdümlü dini motivasyonlarının yüksek olması ve dini değişime daha az meyilli olmaları evliliğin dini olgunlaşmaya katkısı olabileceğini gösterir. Nitekim evlilik süreci insanı olgunlaştıran bir süreçtir. Bu olgunluğun hayatın her alanında olduğu gibi dini olgunluğa da yansımaları mümkündür. Bu sonuçların anlamlı bir nedenden ötürü olup olmadığını anlamak adına daha geniş kapsamlı çalışmalar yürütülebilir.

Tablo 4.16. Katılımcıların Çalışma Durumuna Göre İç GÜdümlü Dindarlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler		İç güdümlü dindarlık		
		\bar{X}	SS	M
Çalışma durumu	Tam zamanlı ¹	3,91	0,95	4,17
	Yarı zamanlı ²	4,42	0,79	4,75
	Serbest meslek ³	4,03	0,75	4,08
	Ev hanımı ⁴	4,47	0,61	4,83
	Emekli ⁵	4,29	0,81	4,50
	Öğrenci ⁶	3,96	1,14	4,33
	H-testi	13,520		
	p	0,019*		
	Post Hoc	2>4		

H-testi: Kruskal Wallis H testi U-testi: Mann Whitney U testi M: Medyan

Tablo 4.16'ya bakılarak katılımcıların çalışma durumlarına göre iç güdümlü dindarlık alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır ($p<0,05$). Çalışma durumu tam zamanlı olan katılımcıların iç güdümlü dindarlık alt boyut puanlarının çalışma durumu ev hanımı olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. İş hayatı, bireyin kişisel ve mesleki gelişimine bir dizi fırsat sunar. Tablo 4.16'da elde edilen sonuçlar evlilik hayatında olduğu gibi çalışma hayatının da dini olgunlaşmaya katkısı olabileceğine işaret etmektedir

Evlilik ve iş hayatında karşılaşılan birtakım sorumluluklar üstlenmek, iletişim becerilerini geliştirmek, birçok konuda karar verme yeteneğini kullanma, kriz ve stres yönetimi gibi tecrübeler insanı olgunlaşmaya götüren nedenlerdir. Uzun ve istikrarlı süreçler olan evlilik ve iş hayatı insanın gelişimini destekleyen ve olgunlaşmayı sağlayan etkenlerdir. Kişisel olgunluğa erişen bireyler bu olgunluk ve kararlılığı dini hayatlarında da yaşamaktadırlar. Ancak bazı bireyler bu tip durumlarda bir dönüm noktası da yaşayabiliyorlar. Örneğin baskıcı bir tutumla yetişerek dini inançlara sahip olan bir birey, çalışma ve/veya evlilik hayatının getirdiği olgunluk ve değişim ile baskıdan kurtularak yeni inanç ve değer sistemi arayışına girebilir. Bu tip bir bulgunun tespiti için yapılan çalışma yeterli olmayıp daha detaylı bir çalışma yapılabilir.

Tablo 4.17. Katılımcıların Yetişkinlik Döneminde Yaşanan Dini Değişim Düzeyine Göre Dini Tutum Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Değişkenler		İç güdümlü dindarlık			Dış güdümlü dindarlık			Sekülerizm			İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm			Kesin İnanç veya Dünya Görüşü		
		\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M	\bar{X}	SS	M
Yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) yaşanan dini değişim yaşamadım	Hayır	3,8 3	0,9 9	4,1 7	2,4 5	0,6 6	2,3 3	1,4 7	0,7 8	1,2 0	2,31	1,27	2,00	2,7 6	1,30	2,67
	Evet	4,2 4	0,8 3	4,5 0	2,2 8	0,6 1	2,2 2	1,2 4	0,4 2	1,0 0	1,59	0,75	1,33	3,4 0	1,25	3,67
	u-testi	-3,030			-1,512			-2,741			-3,965			-3,314		
	p	0,002*			0,131			0,006*			0,000*			0,001*		
Evet, dini pratiklerim (namaz, tesettür vs) zayıfladı	Hayır	4,1 1	0,9 2	4,3 3	2,3 5	0,6 4	2,3 3	1,3 4	0,6 3	1,2 0	1,82	1,01	1,33	3,2 3	1,29	3,33
	Evet	3,5 5	0,7 3	3,5 0	2,2 9	0,5 9	2,1 1	1,2 6	0,2 2	1,2 0	2,64	1,29	2,33	2,0 0	0,93	2,00
	u-testi	-2,742			-0,364			-0,973			-2,601			-3,203		
	p	0,006*			0,716			0,330			0,009*			0,001*		
Evet, dine yönelmeye başladım	Hayır	4,0 6	0,9 5	4,3 3	2,3 4	0,6 3	2,3 3	1,3 5	0,6 6	1,2 0	1,85	1,02	1,67	3,1 4	1,29	3,33
	Evet	4,1 5	0,7 6	4,3 3	2,3 7	0,6 5	2,3 3	1,2 5	0,3 4	1,2 0	2,01	1,18	1,33	3,1 5	1,39	3,67
	u-testi	-0,019			-0,294			-0,266			-0,503			-0,153		
	p	0,985			0,769			0,790			0,615			0,879		

H-testi: Kruskal Wallis H testi U-testi: Mann Whitney U testi M: Medyan

Tablo 4.17'ye göre katılımcıların yetişkinlik döneminde (20 yaş sonrası) yaşanan dini değişim yaşama durumlarına göre iç güdümlü dindarlık, sekülerizm, inançta dünya görüşünde dönüşüm, kesin inanç veya dünya görüşü alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Yetişkinlik döneminde dini değişim yaşamayan katılımcıların sekülerizm, inançta/dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanlarının dini değişim yaşayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre dini değişim yaşamayan bireylerin yaşayan bireylere göre daha seküler olduğu söylenebilir. Bir başka yorum da değişim yaşayan bireylerin yöneldikleri inanç veya değerler sistemine daha içten bağlandıkları böylece dünya ile olan ilişkilerini azalttıkları şeklinde olabilir. Dini değişim yaşamadığını ifade eden katılımcıların İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm Ölçeği ile karşılaştırması yapıldığında yüksek çıkması inanç ve/veya dünya görüşünde değişiklik yaşadıklarını göstermektedir. Bu bulgu katılımcıların farkında olmadan veya açıkça ifade etmedikleri bir şekilde inançlarında veya dünya görüşlerinde bir değişiklik yaşadıklarını gösteriyor olabilir. Bu bağlamda dini değişim sürecinin karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamak için daha fazla araştırma yapılmasını gerektirebilir. Yetişkinlik döneminde dini değişim yaşayan katılımcıların İç güdümlü dindarlık, Kesin İnanç veya Dünya Görüşü alt boyut puanlarının yaşamayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bundan yola çıkarak kendi istek ve arzuları ile dini değişim yaşayan bireylerin geçmiş oldukları inancı daha çok benimsedikleri ve içselleştirdikleri söylenebilir.

Katılımcıların yetişkinlik döneminde dini pratiklerde (namaz, tesettür vs) zayıflama durumlarına göre iç güdümlü dindarlık, inançta/dünya görüşünde dönüşüm, kesin inanç veya dünya görüşü alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Yetişkinlik döneminde dini pratikleri zayıflamayan katılımcıların iç güdümlü dindarlık, kesin inanç veya dünya görüşü alt boyut puanlarının zayıflayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre dini benimseyen ve içselleştiren bireylerin dini pratikleri uygulama ve devam ettirme düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Yetişkinlik döneminde dini pratikleri zayıflayan katılımcıların inançta dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanlarının zayıflamayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu inanç ve/veya dünya görüşünde dönüşüm yaşayan bireylerin dini pratikleri terk etme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Ölçek puanları ile yaş arasındaki ilişki Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18. Ölçek Puanları ile Yaş Arasındaki İlişki

Ölçekler ve Boyutları		Yaş
Demokratik	r	-0,169*
	p	0,021
Koruyucu/istekçi	r	-0,044
	p	0,554
Otoriter	r	0,107
	p	0,146
İç güdümlü dindarlık	r	0,197**
	p	0,007
Dış güdümlü dindarlık	r	0,018
	p	0,806
Sekülerizm	r	-0,123
	p	0,095
İnançta Dünya Görüşünde Dönüşüm	r	-0,096
	p	0,192
Kesin İnanç veya Dünya Görüşü	r	0,126
	p	0,086

*p<0,05 **p<0,01 r: Spearman korelasyon katsayısı

Tablo 4.18 incelendiğinde katılımcıların yaşları ile demokratik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (r:-0,169; p<0,05). Buna göre, ileri yetişkinlikteki bireylerden genç yetişkinlik çağındaki bireylere inildikçe, çocuklukta ebeveyn tarafından maruz kalınan tutumlarda demokratikleşme gerçekleşmektedir. Söz konusu tabloda katılımcıların yaşları ile iç güdümlü dindarlık alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (r:0,197; p<0,01). Buradan yola çıkarak ileri yaşlardaki bireylerin inançlarını genç yetişkinlere göre daha çok içselleştirdikleri söylenebilir.

4.4. Katılımcıların Ebeveyn Tutum Düzeyleri ve Dini Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Analiz Sonuçları

Tablo 4.19. Anne Baba Tutum Ölçeği ile Dini Tutum Ölçekleri Arasındaki İlişki

Ölçekler ve Boyutları		İç güdümlü dindarlık	Dış güdümlü dindarlık	Sekülerizm	İnançta/ Dünya Görüşünde Dönüşüm	Kesin İnanç veya Dünya Görüşü
Demokratik	r	0,164*	-0,099	-0,118	-0,197**	0,151*
	p	0,025	0,178	0,108	0,007	0,039
Koruyucu/istekçi	r	-0,248**	0,170*	0,256**	0,195**	-0,071
	p	0,001	0,020	0,000	0,008	0,337
Otoriter	r	-0,195**	0,135	0,231**	0,254**	-0,101
	p	0,008	0,066	0,002	0,000	0,169

*p<0,05 **p<0,01 r: Spearman korelasyon katsayısı

Tablo 4.19'a göre katılımcıların iç güdümlü dindarlık alt boyut puanları ile demokratik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (r:0,164; p<0,05). Bu sonuç araştırmada sunulan “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*” (H3) hipotezini büyük oranda desteklemektedir.

İlgili tablo incelenmeye devam edildiğinde katılımcıların iç güdümlü dindarlık alt boyut puanları ile otoriter alt boyut puanları arasında negatif yönlü bir ilişki görülmektedir ($r:-0,195$; $p<0,01$). Bu da “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları otoriter ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.*” (H1) hipotezini doğrulamaktadır. Benzer bir negatif yönlü ilişki iç güdümlü dindarlık alt boyut puanları ile koruyucu/istekçi alt boyut puanları arasında da görülmektedir ($r:-0,248$; $p<0,01$). Bu bulgu, araştırmanın “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları koruyucu-istekçi ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.*” (H2) hipotezini destekler niteliktedir. Bu tutuma maruz kalan bireyler ebeveynlerinin istek ve arzularını yerine getirmek için dini tercihler yaparak mensubu olduğu dini benimsemek ve içselleştirmekte zorluk çekmektedirler. Aynı tabloya bakıldığında bu bulgu ile çelişkili görünen bir başka sonuç dikkat çekmektedir. Katılımcıların dış güdümlü dindarlık alt boyut puanları ile koruyucu/istekçi alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($r:0,170$; $p<0,05$). Koruyucu aile tutumu ile yetişen bireylerde iç güdümlü dini motivasyonun düşük seviyede olması dolayısı ile dış güdümlü dini motivasyonun yüksek seviyede olması beklenirken aynı şekilde düşük çıkmıştır. Bu durumu anlamak için, koruyucu aile tutumuyla yetişen bireylerde iç güdümlü dini motivasyonun düşük olması ile dış güdümlü dini motivasyonun beklenenin altında bulunmasının nedenleri üzerinde detaylı bir analiz yapılmalıdır.

Katılımcıların sekülerizm alt boyut puanları ile otoriter alt boyut puanları ($r:0,231$; $p<0,01$) ve koruyucu alt boyut puanları ($r:0,170$; $p<0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki görülmektedir. Buradan yola çıkarak bu tutumlarda yetiştirilen bireylerin dinden uzak ve daha seküler bir hayat tercih ettikleri söylenebilir.

İncelenen Tablo 4.19’den yola çıkarak inançta/dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanları ile demokratik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r:-0,197$; $p<0,01$). Bu bulgu “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumu ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.*” (H6) hipotezini desteklemektedir. Demokratik alt boyutun aksine, inançta/dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanları ile koruyucu alt boyut puanları ($r:0,195$; $p<0,01$) ve otoriter alt boyut

puanları ($r:0,254$; $p<0,01$) aralarında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar araştırmada önerilen “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları koruyucu-istekçi ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.*” (H5) ve “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları otoriter ebeveyn tutumları ile yetişkinlik döneminde yaşadıkları dini değişim arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır*” (H4) hipotezlerini doğrulamaktadır.

Katılımcıların kesin inanç veya dünya görüşü alt boyut puanları ile demokratik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($r:0,151$; $p<0,05$). Puanlar bu ilişkinin zayıf olduğunu gösterir. Bu durum demokratik tutumla yetişen bireylerin inanç ve dünya görüşlerini benimsemiş ve onlardan emin olduklarını göstermektedir. Bu da araştırmanın “*Bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları demokratik ebeveyn tutumları ile yetişkinlik dönemindeki içsel dini motivasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır*” (H3) hipotezini doğrulamaktadır. Bireylerin inanç ve görüşlerinden emin olmaları olumlu bir durum olmakla birlikte bunun dogmatizm veya fundamentalizm boyutunda olması sağlıksız bir durumdur. Kesin inanç ve dünya görüşü ile pozitif yönlü olan ilişkinin zayıf olması bireyler inançlarından emin oldukları fakat dogmatik ve farklı görüşlere tamamen karşıt bir düşünce biçimi şeklinde olmadığını göstermektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireylerin öğrenmeye en açık ve hazır oldukları dönem olan çocukluk çağı tecrübeleri, inanç ve dünya görüşü hakkında edindiği fikirlere temel oluşturur. Çocukluk çağındaki bir bireyin en yakın sosyal çevresi olarak da ebeveyn bu görüşlerin oluşmasında büyük rol oynar. Ebeveynler, çocukların inanç ve dünya görüşünü yalnızca doğrudan söyledikleri ve yaptıkları ile değil aynı zamanda dolaylı yollarla da etkilemektedirler. Örneğin çocuğuna din ile ilgili bir eğitim vermemiş olsa bile dine karşı tutumu çocuğun da fikrini etkileyecektir. Bununla birlikte bireylerin dine karşı görüş ve tutumlarında belirleyici olan faktörlerden biri ebeveynlerin çocuğa karşı genel tavrı. Bu araştırmada bireylerin çocukluk çağında ebeveynleri tarafından maruz kaldıkları tutumun yetişkinlik çağındaki dini motivasyon ve tutumlarını etkileyip etkilemediğini, ek olarak bu tutumların bireylerdeki dini değişimlerde etkili bir faktör olup olmadığı incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucu bireylerin yetişkinlikteki dini tutum ve motivasyonlarının çocukluk çağında maruz kaldıkları tutum ile ilişkili olduğu neticesine varılmıştır. Bununla birlikte tutumların dini değişim konusunda etkili bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır.

Ebeveyn tutumu, bireylerin hayat boyu kişilik, inançlar ve davranışlarını şekillendiren önemli bir unsurdur. Araştırmada bu tutumların dolaylı etkisi daha çok incelenmiştir. Ebeveynleri ile sağlıklı bir ilişki ve ortamda yetişen bireylerin inanç ve dünyaya olan bakışları da sağlıklı bir şekilde gelişmektedir. Çocuklarla açık iletişim, anlayış, karar verme süreçlerine katılım, sınırların birlikte belirlenmesi, özgüvenin desteklenmesi ve bağımsızlık/sorumluluk teşviki gibi birçok konuda tutarlı olan demokratik ebeveynlerin yetiştirdikleri bireyler, aile içerisinde gördükleri inanç ve dünya görüşünü kolaylıkla benimseyerek içselleştirirler. Yapılan incelemeler sonucunda H3 hipotezini destekleyen demokratik tutumla yetişmiş bireylerin aile tutumları ile iç

güdümlü dini inanç boyutu arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu bireyler dini motivasyonları yüksek olup samimi duygularla dine yönelirler. Araştırma sonucunda bu bireylerin inançta dünya görüşünde dönüşüm alt boyut puanları ile demokratik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Demokratik tutum sergileyen ebeveynler çocuklarına doğrularını anlatıp kendileri karar vermeleri konusunda destek olurlar. H6 hipotezi ile örtüşen sonuçlardan biri ise bu tutum ile yetişen bireylerin ileride seçtikleri dinin kendi tercihleri olduğu ve kararlarında emin oldukları hissi ile din değiştirmeye meyilli olmadıklarını göstermektedir.

Ebeveynlerinden baskıcı ve olumsuz tutumlara maruz kalan bireyler zamanla bunları fark ederek onlara karşı bazı olumsuz duygular besler veya farkında bile olmadan bu duygular bilinçaltına işler. Bu bireyler hayatları boyunca onlardan öğrendikleri öğreti ve değerlere karşı da aynı duyguları besler. Ebeveynleri tarafından katı kurallar, düşük hoşgörü ve bağımsızlığı kısıtlayıcı bir tutuma maruz kalan çocuklar onlarda gelen inanç ve dünya görüşlerini de aynı pencereden görürler. Ebeveynlerine karşı hissettiği korku ve çekingenliğin yerini zamanla öfke alır. Bu değişim ile dine karşı da aynı duygular beslenmeye başlanır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan otoriter alt boyut ile iç güdümlü dindarlık alt boyutları arasında negatif yönlü ilişki H1 hipotezimizle örtüşerek otoriter ebeveyn tutumunun içsel dini motivasyonu olumsuz anlamda etkilediğini destekler niteliktedir. Analizler sonucunda otoriter tutumla yetişen bireylerin seküler görüşlere yatkınlığının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca H4 hipotezinde de belirtildiği gibi bu bireylerin dini değişime diğer tutumlarda yetişen bireylerden daha meyilli oldukları bulgulanmıştır.

Bir başka ebeveyn tutumu olan koruyucu/istekçi tutum da Türk toplumunda sıkça rastladığımız ve doğru olduğu düşünülen bir tutumdur. Sevgi odaklı olması açısından çocuklara zarar verdiği düşünülmesi de kişiliği ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir tutumdur. Ebeveyn çocuğa aşırı düzeyde ilgi ve koruma göstererek, onun bağımsızlık gelişimini kısıtlar ve sorumluluk almasına izin vermez. Bu bireylerin daha seküler bir yaşam tercih ettiği ve dini değişimlere daha açık oldukları sonucuna varılmıştır. Bu bulgular H5 hipotezini desteklemektedir. Araştırma sonuçları bu tutumla yetişen bireylerin mensubu oldukları dini benimseyip içselleştiremedikleri gibi dış güdümlü bir dini tutum da sergilemediklerini göstermiştir. Koruyucu aile

tutumuyla yetişen bireylerde iç güdümlü dini motivasyonun düşük düzeyde olması ve aynı bağlamda dış güdümlü dini motivasyonun da beklenenin altında bulunması durumu, öngörülen beklentilere aykırı bir tablo çizmektedir. İç güdümlü dini motivasyonun düşük seviyesi ile dış güdümlü dini motivasyonun beklenenin altında olmasının nedenleri, aile dinamikleri, sosyal etkileşimler, bireyin kişisel deneyimleri ve çeşitli dış etkenler gibi faktörler üzerinde gerçekleştirilecek kapsamlı bir analiz ile anlaşılabilir. Bu bağlamda, koruyucu aile tutumuyla büyüyen bireylerdeki içsel ve dışsal dini motivasyon düzeylerinin temelinde yatan faktörlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, ilgili alanlara önemli bir katkı sağlayabilir.

Ebeveyn tutumlarının etkilediği unsurlardan biri de bireylerin yetişkinlik döneminde yaşadığı dini değişimlerdir. Dini yönelim ve motivasyon etkilediği gibi inanç ve dünya görüşünün dönüşümünde de ebeveyn tutumlarının dolaylı olarak etkisi vardır. Bireyin çocukken ebeveynlerin tutumlarına karşı hissettikleri duyguların aynısı bilinçaltında onlardan öğrenilen inanç ve değerlere karşı da hissedilmeye başlanır. Bu inanç ve değerlere karşı bir soğukluk oluşturur ve benimsenmesine engel olur. Bu bireyler yetişkinlik dönemlerinde, yaşadıkları birtakım deneyimler sayesinde çocukluğunda maruz kaldıkları olumsuz ebeveyn tutumlarının etkisiyle edindikleri bazı davranış ve kişilik özelliklerinin farkına varırlar. Kendilerini olumsuz etkilediğini fark ettikleri bu davranış veya kişilikten kurtulmaya çalışarak bir değişimin eşiğine ulaşırlar. Bilinçaltında ebeveynlerden gelen bu inanç ve değerler de bu değişimin bir parçası haline gelir ve bu durumda dini değişim kaçınılmaz hale gelir. Kimi bireyler tamamen mensup oldukları dini terk ederken kimisi hassasiyetlerini kaybeder. Araştırmada aşırı koruyucu ve otoriter ebeveyn tutumlarına maruz kalan bireylerin daha sıklıkla dini dönüşüm yaşadığı, demokratik tutumda yetişen bireylerin nadiren dini dönüşüm yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Bu bulgular ve elde edilen sonuçlar, bilinçli ebeveynlik kavramının hem bireysel hem de kurumsal düzeyde daha geniş bir kitleye ulaşması ve bu alanda bilinçliliği artırmak için çeşitli faaliyetlerin düzenlenmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sağlıklı aile içi iletişim ve nesillerin inanç ve değerlerini benimsemesi, toplumsal düzeyde olumlu değişimlere katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, ebeveynler ve ebeveyn adayları için düzenlenecek eğitimlerin, bilinçli ebeveynlik becerilerini geliştirmek ve gelecek nesilleri etkilemek adına kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Bu bağlamda, elde edilen verilere dayanarak, evli katılımcıların bekar katılımcılara göre iç güdümlü dindarlık düzeyinin yüksek olduğu ve bekar katılımcıların inanç ve dünya görüşünde daha fazla değişime eğilimli olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda, çalışma durumu tam zamanlı olan katılımcıların ev hanımlarına kıyasla iç güdümlü dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu önemli bulgular, evlilik durumu ve çalışma koşullarının bireylerin dindarlık düzeyi üzerindeki etkilerini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Evlilik ve iş hayatında üstlenilen çeşitli sorumluluklar, iletişim becerilerini geliştirmek, karar verme yeteneğini kullanma, stresle başa çıkma gibi deneyimler, bireyin olgunlaşma sürecine olumlu katkılarda bulunan unsurlardır. Evlilik ve iş hayatı, uzun vadeli süreçler olup, kişisel gelişimi destekleyen ve olgunlaşmayı sağlayan faktörlerdir. Kişisel olgunluğa ulaşan bireyler, bu olgunluk ve kararlılığı sadece günlük hayatlarında değil, aynı zamanda dini yaşamlarında da sürdürmektedirler. Bu noktadan hareketle, gelecekte yapılacak olan araştırmalarda benzer konularda daha fazla derinleşilmesi ve bu faktörlerin dinî inançlar üzerindeki etkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi önerilebilir. Bu bulgular, sosyal bilimlerde dindarlık ve bireysel özellikler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına yönelik daha fazla araştırma yapılmasına ilham verebilir.

Yapılan incelemeler, dini değişim yaşamadığını ifade eden katılımcıların İnançta/Dünya Görüşünde Dönüşüm ölçeği ile karşılaştırılması neticesinde aslında dini değişim yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu bulgular, dini değişim süreçlerinin karmaşıklığını anlama çabalarına önemli bir katkı sağlarken, gelecekteki araştırmaların bu konuda daha fazla derinleşmesini gerektirmektedir.

Yetişkinlik döneminde dini değişim yaşayan katılımcıların iç güdümlü dindarlık, kesin inanç veya dünya görüşü alt boyut puanlarının yaşamayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgular, kendi istek ve arzuları doğrultusunda dini değişim yaşayan bireylerin, geçmiş inançlarını daha fazla benimseme ve içselleştirme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bireyin kendi tercihleri doğrultusunda dini değişim yaşamasının, inanç sistemini daha derinlemesine anlama ve kişisel bir içselleştirme sağlama sürecini yansıttığı söylenebilir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalarda bireyin içsel motivasyonları ve dini değişim süreçleri arasındaki ilişkinin daha detaylı incelenmesi önemli olacaktır.

İleri yetişkinlikteki bireylerden genç yetişkinlik çağındaki bireylere doğru geçişte, çocukluk döneminde ebeveyn tutumlarındaki demokratikleşme gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, yapılan analizlerde katılımcıların yaşları ile İç güdümlü dindarlık alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır ($r: 0,197; p < 0,01$). Bu sonuç, ileri yaşlardaki bireylerin inançlarını genç yetişkinlere kıyasla daha fazla içselleştirdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, bu bulgu, araştırmada elde edilen demokratik tutum dışındaki tutumlarla yetişen bireylerin iç güdümlü dindarlık seviyeleri daha düşük olur bulgusuyla çelişmektedir. Bu çelişki, ileri yaşlardaki bu bireylerin dini değişim yaşayıp yaşamadığı veya değişimden sonra mı dini içselleştirdikleri gibi soruların detaylı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, ileri yaşlardaki bireylerin dini değişim süreçlerinin ve içselleştirmelerinin araştırılması, elde edilen bulguların daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlayabilir ve bu alandaki gelecekteki araştırmalara ışık tutabilir.

Sonuç olarak, bu araştırma ebeveyn tutumlarının bireylerin dini inançlarını, motivasyonlarını ve yaşadıkları dini değişimleri nasıl etkilediğini anlamak adına önemli bir katkı sağlamıştır. Elde edilen bulgular, demokratik ebeveyn tutumunun iç güdümlü dindarlık seviyeleri ile pozitif bir ilişki gösterdiğini, otoriter tutumun ise dini değişime ve dış güdümlü dini yönelime daha yatkın olabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, koruyucu/istikçi ebeveyn tutumunun ise dini değişime açıklık ve dış güdümlü dini yönelime eğilimli olabileceği belirlenmiştir. İleri yaşlardaki bireylerin çocukluk dönemlerinde maruz kaldıkları tutumların, genç yetişkinlik dönemindeki iç güdümlü dindarlık seviyelerini etkilediği görülmüştür. Bu bağlamda, bilinçli ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi ve aile içi iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi, bireylerin dini inançlarını ve motivasyonlarını olumlu bir şekilde etkileyebilir. Gelecekteki araştırmaların, farklı demografik faktörlerin (evlilik durumu, çalışma koşulları, yaş) dini inançlar üzerindeki etkilerini daha detaylı bir şekilde incelemesi, bu alandaki bilgiyi genişletebilir ve toplumsal düzeyde anlayışı artırabilir.

REFERANSLAR

- Akçay, Mustafa. 2011. "İnsanlığın Ortak Dini Temeli: Fıtrat". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13(23):143-70. doi: 10.17335/SUIFD.36898.
- Anonim. 2023. "Parent". *Oxford English Dictionary*.
- Apaydın, Halil. 2005. "Erich Fromm'un 'Psikanaliz Ve Din' Adlı Yapıtı Üzerine Bazı Düşünceler". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18(18-19):163-92. doi: 10.17120/OMUIFD.69184.
- Aral, Neriman, ve Figen Gursoy. 2012. "An Investigation Of The Effect Of Puzzle Design On Children's Development Areas". *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 51:228-33. doi: 10.1016/j.sbspro.2012.08.150.
- Araz, Hacer. 2007. "Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri". Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aunola, Kaisa, Jari-Erik Nurmi, Tiina Onatsu-Arviolommi, Lea Pulkkinen, ve K Aunola. 1999. "The Role of Parents' Self-Esteem, Mastery-Oriented and Social Background in Their Parenting Styles". *Scandinavian Journal of Psychology* 40:307-17.
- Bacanlı, Hasan, ve Şerife Işık. 2019. *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Yayıncılık .
- Batson, C. Daniel. 1976. "Religion as Prosocial: Agent or Double Agent?" *Journal for the Scientific Study of Religion* 15(1):29. doi: 10.2307/1384312.
- Berk, Laura. 2012. *Child Development*. Delhi: Pearson .
- Bernstein, Douglas A. 2016. "Psychology : Foundations and Frontiers". *Cengage Learning*. Geliş tarihi 30 Nisan 2024 (<https://archive.org/details/psychologyfounda0000bern/page/460/mode/2up?q=l+atency>).
- Bilecik, Sümeyra. 2017. "Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 15(33):7-38.
- Chen, Xinyin, Rui Fu, ve Wai Ying Vivien Yiu. 2019. "Culture and Parenting". Ss. 448-73 içinde *Handbook of Parenting*. New York: Routledge.
- Coşkun, Hamit. 2022. "Sosyal Öğrenme ve Model Alma" editör Y. Saraç. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*.
- Çetinkaya, Bünyamin. 2020. *Çocuğun Kişilik Gelişiminde Anne Baba Rolü*.

- Çın, Ahmet. 2020. "İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi (Diyarbakır Örneği)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19(74):692-709. doi: 10.17755/ESOSDER.593974.
- Dereli, Esra, ve Büşra Meryem Dereli. 2017. "Ebeveyn-Çocuk İlişkinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Psikososyal Gelişimlerini Yordaması". *YYU Journal Of Education Faculty* 227-58. doi: 10.23891/efdyu.2017.9.
- Derman, Meral Taner, ve Handan Asûde Başal. 2013. "Okulöncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki". *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2(1):115-44.
- Dinç, Ayşenur. 2007. "Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim". T.C Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dinçer, Süleyman, ve Berk Can Dağdelen. 2020. "Karl Marx'ın Din Toplum Bağlamındaki Eleştirel Sosyal Teorilerine İslâmî Eleştiri". *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 9(24):331-51. doi: 10.31199/HAKISDERG.691788.
- Dyussenbayev, Akhmet. 2017. "Age Periods of Human Life". *Advances in Social Sciences Research Journal* 4(6). doi: 10.14738/assrj.46.2924.
- Erdoğan, Emine. 2015. "Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Öznel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite Örnekleme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12(29):223-46.
- Eryücel, Sema. 2018. "Dini Yönelim ve Başa Çıkma". *Journal of Turkish Studies* 13(Volume 13 Issue 2):393-412. doi: 10.7827/TURKISHSTUDIES.13143.
- Esen, Nesibe. 2011. "Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 11(1):129-54.
- Ewen, Robert B. 2010. "An Introduction to Theories of Personality". *Psychology Press*
- Freud, Sigmund. 1964. "Bir Yanılsamanın Geleceği". Ss. 5-56 içinde *The Standart Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume*.
- Gencer, Nevzat. 2023. "Dini Yönelimler ve PERMA İyi Oluş Modeli Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1(59):82-97. doi: 10.5152/ILTED.2023.23282.
- Hill, Peter C., ve Ralph W. Hood. 1999. "Measures of Religiosity". *Religious Education Press* 1-531. Geliş tarihi 13 Aralık 2023 (<https://archive.org/details/measuresofreligi0000unse/mode/1up?view=theater>).
- Hoff, Erika, ve Brett Laursen. 2019. "Socioeconomic Status and Parenting". *Handbook of Parenting* 421-47.
- Hökelekli, Hayati. 1994. "Duyu". *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

- Hökelekli, Hayati. 2013. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hurlock, Elizabeth B. 1968. *Developmental Psychology*. 3. bs. New York: McGraw-Hill.
- Hurlock, Elizabeth B. 1978. *Child Development*. editör C. T. Morgan. New York: McGraw Hill Publications in Psychology .
- İpek, Yurdağül. 2022. “Dinî Değişim: Literatür Temelli Teorik Bir Araştırma”. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- İsfahani, Ragıp. 1986. *El-Müfredat Fi Garib Ül-Kur'an*. Çıra Yayınları.
- Kaplan, Tuba. 2021. “İslam Filozofları ve Mutasavvıflara Göre İnsan Nedir, Kimdir?” *Lacivert Dergi*. Geliş tarihi 05 Aralık 2023 (<https://www.lacivertdergi.com/dosya/2021/06/24/islam-filozoflari-ve-mutasavviflari-gore-insan-nedir-kimdir>).
- Karacoşkun, Mustafa Doğan, Ümit Horozcu, Sema Yılmaz, Ayşe Şule Yüksel, ve Bilal. Sambur. 2015. *Din Psikolojisi*. editör M. D. Karacoşkun. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kayıklık, Hasan. 2005. “Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5(2):5-23.
- Keskinkılıç, Kadir. 2016. *Eğitim Bilimine Giriş*. editör K. Keskinkılıç. Ankara: Pegem Akademi.
- Kıntar, Nurten. 2015. “İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine”. *Dini Araştırmalar* 18(46 (15-06-2015)):9-44. doi: 10.15745/DA.69845.
- Kirman, M. Ali. 2004. “Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Dini Araştırmalar* 6(18).
- Kotoriç, Emrah. 2019. “Bosna Hersek’te Din Değiştirme ve Dini Dönüşümde Psiko-Sosyal Etkenler (Tuzla Örneği)”. T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kuzgun, Yıldız, ve Jale Eldeleklioğlu. 2016. “Ana Baba Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12(1).
- Kürek, Emine. 2012. “Cinsel Kimlik Gelişiminde Din Eğitiminin Rolü”. VII, 140 y.
- McFarland, Sam G., ve James C. Warren. 1992. “Religious Orientations and Selective Exposure Among Fundamentalist Christians”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 31(2):163. doi: 10.2307/1387006.
- Ok, Üzeyir. 2011. “Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8(2):528-249.

- Oral, Tuncay. 2018. "Kişilik Gelişimi". Geliş tarihi 25 Kasım 2023 (https://www.academia.edu/36251259/Ki%C5%9Filik_Geli%C5%9Fimi).
- Özkan, Fatih. 2018. "Ailenin Dini Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği". *Mîzânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi* (7):63-109.
- Öztürk, İsa. 2015. "Gordon Allport'un Din Anlayışı". T.C. İstanbul Üniversitesi, İstanbul .
- Peker, Hüseyin. 2012. *Din Psikolojisi* . İstanbul: Çamlıca Yayınları .
- Rich, John Martin, ve Joseph L. DeVitis. 1994. *Theories of Moral Development*. 2. bs. Springfield: Charles C Thomas.
- Santrock, John W. 1991. "Psychology : the science of mind and behavior". 724.
- Santrock, John W. 2005. "Psychology : Essentials, Updated Second Edition". *McGraw Hill*. Geliş tarihi 17 Nisan 2024 (<https://archive.org/details/psychologyessent0000sant/mode/2up?q=piaget>).
- Selçuk, Ziya. 2015. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Serinsu, Mehmet Enis, ve Recai Doğan. 2020. "Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde 2-6 Yaş Dönemi Çocuklar İçin Ailede Değer Eğitimi İlkeleri". *Dini Araştırmalar* 23(58 (Din Eğitimi: Prof. Dr. Beyza Bilgin Özel Sayısı)):151-70. doi: 10.15745/DA.771091.
- Tatlıoğlu, Sevra Su. 2021. "Öğrenmeye Sosyal-Bilişsel Bir Bakış: Albert Bandura a Social-Cognitive View of Learning: Albert Bandura". *Sosyoloji Notları* 5(1):15-30.
- Tetik, Hayati. 2020. "Anne Baba Tutumları Ve Ailede Çocuğun Dini Gelişimi". *Universal Journal of Theology* 5:135-71.
- Trautner, Tracey. 2017a. "Authoritarian Parenting Style". *Michigan State University Extension*. Geliş tarihi 02 Aralık 2023 (https://www.canr.msu.edu/news/authoritarian_parenting_style).
- Trautner, Tracey. 2017b. "Overprotective Parenting Style". *Michigan State University Extension*. Geliş tarihi 01 Aralık 2023 (https://www.canr.msu.edu/news/overprotective_parenting_style).
- Zavalsız, Sinan. 2012. "Din Değiştirmenin Psiko-Sosyal Kodları". *Çukurova Üniverstiesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(2):185-200.

Ebeveyn Algısı ve İnanç

Bu anket formu İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde, Din Bilimleri Yüksek Lisans bitirme tezi kapsamında yürütülmektedir. Çalışma anne baba tutumla inanç ilişkisi üzerinedir. Anket 6 kısa bölümden oluşmaktadır. Anketi doldurmak için dakika ayırmanız yeterlidir. Bu araştırmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmada bireysel sonuçlar değil grup sonuçları değerlendirileceğinden adınızı yazmanıza gerek yoktur. Vereceğiniz bilgiler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacak ve katılımcıların kimlikleri ile ilgili hiçbir bilgi gizli tutulacaktır.

Gösterdiğiniz ilgi, yardım ve işbirliği için teşekkür ederim.

Çalışma ile ilgili görüş ve sorularınızı adresine iletebilirsiniz.

* Indicates required question.

1. Araştırmaya katılmayı onaylıyorum

Mark only one oval.

- Evet
 Hayır

Demografik Bilgi Formu

2. Cinsiyetiniz *

Mark only one oval.

- Kadın
 Erkek

3. Yaşınız *

EKLER

EK A

Mark only one oval.

- Bekar
 Evli
 Other: _____

6. Çalışma durumunuz *

Mark only one oval.

- Tam zamanlı
 Yarı zamanlı
 Serbest meslek
 Ev hanımı
 Emekli
 Öğrenci
 İşsiz
 Other: _____

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

7. Babanızın eğitim durumu *

Mark only one oval.

- Okuryazar değil
 Okuryazar
 İlkokul
 ortaokul
 Lise
 Üniversite
 Yüksek lisans
 Doktora
 Other: _____

8. Annenizin eğitim durumu *

Mark only one oval.

- Okuryazar değil
 Okuryazar
 İlkokul
 ortaokul
 Lise
 Üniversite
 Yüksek lisans
 Doktora
 Other: _____

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

3/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

9. Aile yapınız *

Mark only one oval.

- Geniş aile
 Çekirdek aile
 Parçalanmış aile
 Other: _____

10. Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz? *

Mark only one oval.

- Çok dindar
 Dindar
 Biraz dindar
 Dindar değil/ dine ilgisiz
 Dine inanmıyor

11. Babanızı dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz? *

Mark only one oval.

- Çok dindar
 Dindar
 Biraz dindar
 Dindar değil/ dine ilgisiz
 Dine inanmıyor

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

4/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

12. Annenizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz? *

Mark only one oval.

- Çok dindar
 Dindar
 Biraz dindar
 Dindar değil/ dine ilgisiz
 Dine inanmıyor

13. Dini eğitiminizin çoğunu nereden aldınız? *

Mark only one oval.

- Anne
 Baba
 Dini gruplar
 Cami
 Okul
 Akraba/Komşu
 Din eğitimi almadım
 Other: _____

14. Yetişkinlik döneminizde (20 yaş sonrası) herhangi bir dini değişim yaşadınız mı? *

Tick all that apply.

- Hayır yaşamadım
 Evet, dini hassasiyetlerim zayıfladı, dinden soğudum
 Evet, dini pratiklerim (namaz, tesettür vs) zayıfladı
 Evet, başka dinlere ve inanç sistemlerine (Budizm, Hinduizm, yoga, reenkarnasyon) ilgi duymaya başladım
 Evet, dinlere ve inanç sistemlerine inanmamaya başladım.
 Evet, dine yönelmeye başladım
 Evet, tasavvufi tarikatlara ilgi duymaya başladım

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vakiwoOAqWzSEwSLmV5j1g/edit?pli=1

5/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

Anne Baba Algısı

Aşağıdaki cümlelerin çocukluğunuzda maruz kaldığınız ebeveyn tutumlarına ne derece uygun olup olmadığına göre seçeneklerden birini işaretleyiniz.

UYARI: Zaman zaman anne babalar farklı tutumlar gösterse de cevaplarınızı **daha sık karşılaştığınız** tutuma göre veriniz. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil size uyup uymaması önemlidir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

15. 1. Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vakiwoOAqWzSEwSLmV5j1g/edit?pli=1

6/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

16. 2. Çok yönlü gelişmem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

17. 3. Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

18. 4. Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8EwSLmV5j1g/edit?pli=1

7/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

19. 5. Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

20. 6. Arkadaşlarımı eve çağırılmama izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranırdı. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

21. 7. Elinden geldiği kadar, her konuda benim fikrimi almaya özen gösterir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8EwSLmV5j1g/edit?pli=1

8/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

22. 8. Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söylerdi. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

23. 9. Bana hükmetmeye çalışır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

24. 10. Bugün bile alışverişe çıkacağım zaman, kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcR078XA15v6FKAnV_vakiwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

9/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

25. 11. Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

26. 12. Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranırdı. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

27. 13. Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcR078XA15v6FKAnV_vakiwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

10/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

28. 14. Neden bazı şeyleri yapma ya da yapmamam gerektiğini bana açıklar. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

29. 15. Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

30. 16. Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8EwSLmV5j1g/edit?pli=1

11/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

31. 17. Sevmediğim yemekleri, bana yarayacağı düşüncesi ile zorla yedirirdi. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

32. 18. Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi istemiştir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

33. 19. Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile gittiği her yere beni de götürür, benim evde yalnız kalmamdan kaygılanırdı. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8EwSLmV5j1g/edit?pli=1

12/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

34. 20. Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

35. 21. Küçük yaşımdan itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

36. 22. Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmezdi. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

13/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

37. 23. Benim gibi bir evladı olduğu için kendini bahtsız hissettiğini sanıyorum. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

38. 24. Okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar, düşük not aldığımda beni cezalandırırdı. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

39. 25. Beni kendi emellerine ulaştırmak için bir araç olarak kullanırdı. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

14/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

40. 26. Beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlamıştır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

41. 27. Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde denetler. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

42. 28. Her zaman, her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO7EXA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

15/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

43. 29. Ona yaklaşmak istediğimde daima bana sıcak bir şekilde karşılık verir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

44. 30. Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını aşlamıştır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

45. 31. Cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları kendisine anlatmak istediğimde *
hep ilgisiz kalmıştır.

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO7EXA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

16/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

46. 32. Benim iyiliğimi istediğini, benim için neyin iyi olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

47. 33. Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

48. 34. İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok, daha iyisini yapmam gerektiğini söyler. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmVSj1g/edit?pli=1

17/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

49. 35. Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

50. 36. Aile ile ilgili kararlar alınırken benim de fikrimi öğrenmek ister. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

51. 37. Beni olduğum gibi kabul etmiştir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmVSj1g/edit?pli=1

18/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

52. 38. Başkalarına benden daha çok önem verir ve onlara daha nazik davranır. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

53. 39. Günlük olaylar hakkında anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

54. 40. Benimle genellikle sert bir tonda ve emrederek konuşur. *

Mark only one oval.

- Hiç uygun değil
 Pek uygun değil
 Biraz uygun
 Çok uygun
 Tamamen uygun

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

19/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

55. Yukarıdaki maddeleri ağırlıklı olarak kimi düşünerek cevapladınız? *

Mark only one oval.

- Anne
 Baba
 Her ikisi

Din ve İnanç Algısı

Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı işaretleyiniz. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil size uyup uymaması önemlidir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

56. 1. Aslında ben bütün dinlere karşıyım. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

57. 2. Yüce bir varlığa inanırım fakat hiçbir dini kabul etmem. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

20/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

58. 3. İslam'ın temel değerlerine ve düşüncelerine inanırım. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

59. 4. Benim için dini konulardan ziyade dünyevi konular daha önemlidir. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

60. 5. Tanrıyla ilgili konular bilinemez; dolayısıyla en iyisi bu konulardan uzak durmaktır. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

Din ve İnanç Algısı-II

Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı işaretleyiniz. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil size uyup uymaması önemlidir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vakdwoOAgWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

21/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

61. 1. Galiba zamanla ailemde görüp öğrendiğim inanç veya dünya görüşünden uzaklaştım. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

62. 2. Eski inançlarımdan veya dünya görüşümden gittikçe koptum. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

63. 3. Zamanla önceki inanç veya dünya görüşümden ayrılp kendime göre yenilerini geliştirdim. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

İnanç veya Dünya Görüşü

Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı işaretleyiniz. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil size uyup uymaması önemlidir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vakdwoOAgWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

22/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

64. 1. İnançım veya dünya görüşüm asla değişmez kurallara sahiptir. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

65. 2. İnançımı veya dünya görüşümü oluşturan düşünceler nettir yorum kabul etmez. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

66. 3. İnançımı veya dünya görüşümü oluşturan değerler sabittir, değiştirilemezler. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

Dini Yönelim

Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı işaretleyiniz. İfadelerin doğru veya yanlış olması değil size uyup uymaması önemlidir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmVSj1g/edit?pli=1

23/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

67. 1. Mecbur kalmadıkça ibadetlerimi aksatmam. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

68. 2. Dinimin hayatımdaki diğer bütün işlerde yer alması için çok uğraşırım. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

69. 3. Tanrının varlığını oldukça sık bir biçimde hissetmekteyim. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8Ew5LmVSj1g/edit?pli=1

24/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

70. 4. Dini kitap ve dergiler okurum. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

71. 5. Bütün hayata bakışımın arkasında dini inançlarım yer almaktadır. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

72. 6. Din özellikle önemlidir çünkü yaşamın anlamıyla ilgili pek çok soruya cevap verir. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwOAAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

25/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

73. 7. Ahlaklı yaşadığım sürece neye inandığım o kadar da önemli değil. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

74. 8. Dine inanmama rağmen hayatta çok daha önemli şeylerin bulunduğunu düşünüyorum. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

75. 9. Bazen sosyal ve ekonomik şartlar gereği dini inançlarıma aykırı davranmamın zorunlu olduğunu düşünürüm. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwOAAqWz8Ew5LmV5j1g/edit?pli=1

26/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

76. 10. İbadetin amacı mutlu ve huzurlu bir yaşam elde etmektir. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

77. 11. İbadetin temel hedefi sıkıntılardan korunmak ve rahata kavuşmaktır. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

78. 12. Dinin bana en büyük faydası, üzüntü ve talihsizlik anlarımdaki rahatlatmasıdır. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8EwSLmV5j1g/edit?pli=1

27/29

7.05.2024 22:40

Ebeveyn Algısı ve İnanç

79. 13. Dini sosyal bir çevreye takılmamanın nedenlerinden biri, bu tür ortamlarda kabul görmeme yardımcı olmasıdır. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

80. 14. Dine ilgi duymamanın temel nedeni, dini sosyal çevrelerde hoş sosyal etkinliklerin yer almasıdır. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

81. 15. İyi sosyal ilişkiler kurmak için dini sosyal bir çevre en önemli yerdir. *

Mark only one oval.

- Hiç katılmıyorum
 Az katılıyorum
 Yarı yarıya katılıyorum
 Çoğuna katılıyorum
 Tamamına katılıyorum

This content is neither created nor endorsed by Google.

https://docs.google.com/forms/d/1X-HAcRO78XA15v6FKAnV_vaklwoOAqWz8EwSLmV5j1g/edit?pli=1

28/29

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyad:

Zeynep Nur Boyraz

İletişim Bilgileri:

E-posta (1):

E-posta (2):

Eğitim:

2020 – 2021 Din Bilimleri Yüksek Lisans, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

2013 – 2018 İslami İlimler, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye

İş Deneyimi:

Mart 2024 – Halen

Bilingual İngilizce Öğretmeni, Palet Okulları, Türkiye

Ekim 2022 – Halen

Native İngilizce Eğitmeni, Cambly Kids

Mayıs 2022 – Nisan 2023

Okul Öncesi Öğretmeni, West Finchley Preschool,
İngiltere

Eylül 2021 – Ocak 2022

Değerler Eğitimi Öğretmeni, Palet Okulları, Türkiye

Ocak 2020 - Eylül 2021

Bilingual İngilizce Sınıf Öğretmeni, Palet Okulları,
Türkiye

Ekim 2019 – Ocak 2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Uzman Yardımcısı, İstanbul
Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye